

HİTİT, ROMA, İSLAM VE YAHUDİ HUKUKLARI ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR ÇALIŞMA

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman SAVAŞ*

A Comparative Study on Hittite, Roman, Islamic and Judaic Law

It is well known that Hittite legal codes consists of many subjects pertaining to criminal, family and property laws. These legal matters found in detail in Roman, Judaic and Islamic laws as well.

In our study we have tried to explain how Hittite legal codes had their effect particularly on Roman Law as well as how criminal, family, property and obligation law shaped Judaic and other legal codes. Similarities between Islamic and Judaic laws shows their close resemblance of these legal codes. Hence, we will compare these two laws by pivoting on Hittite legal codes.

Since both Hittite legal codes and Roman Laws are mostly of Anatolian origin our study will encompass legal codes meshed into poetry of the contemporary Anatolian culture. Since the Anatolian culture harmonized Hittite and Roman Laws into its culture before the Islamic Law rule it makes appealing to look into similarities.

Giriş

Hititler M.Ö. yaklaşık 1700-1200 yılları arasında Anadolu'da yaşamış büyük bir devlettir. Devletin sona erme tarihi 1200'lü yıllar olsa bile uzunca bir süre güçlü bir devlet olarak hüküm sürmeleri neticesinde Anadolu'daki etkileri bir süre daha devam etmiştir¹. Hitit devletinin bu gücü hukuklarından kaynaklanmaktadır. Bu hukuka ilişkin Anadolu'da bulunan bazı kırık tabletlerin yapılan çalışmalar neticesinde birleştirilerek iki dizi halinde derlenmiş ve Hitit kanunlarını içeren iki tablet yeniden kurulmuştur. Bu sayede Hititlerin hukuku hakkında önemli bilgilerle ulaşılmıştır². Elbette ki Hitit Hukuku, bu birbiri ile çok bağlantılı olmayan 200

* Bu çalışma 2-9 Eylül 2011 tarihleri arasında Polonya'da Varşova Üniversitesinde düzenlenen 8. Uluslararası Hititoloji Kongresinde sunulan "A Comparative study on Hittite, Roman, Islamic and Judaic Law" isimli tebliğin makaleye dönüştürülmüş halidir.

** Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

1 Doğan, Erdal, *Hitit Hukuku*, İstanbul 2007, 53.

2 Imparati, Fiorella, *Le Leggi Ittite*, Roma 1964, 1; Doğan, 69-70.

maddelik külliyyattan ibaret değildir. Belki de bu tabletler büyük bir hukuk külliyyatının sadece küçük bir bölümünü oluşturmaktadır³. Hitit kanunları Anadolu'da ve Mezopotamya'da yaşamış pek çok devlete göre daha insani ve ılımlı düzenlemeler içermektedir⁴. Bu düzenlemeler incelendiğinde, bilimsel bir sistem içerisinde oluşturulmuş ve derlenmiş bir kanun niteliğinde olmayıp özel hukuktan ceza hukukuna kadar dağınık hükümlerden oluştuğu görülmektedir⁵. Bunun sonucu olarak Hitit Hukukunun, diğer bütün eski hukuklar gibi kazuistik bir sisteme sahip olduğu söylenebilir.

Hitit Devletinin birlik ve sistemini korumak için yapmış olduğu bu düzenlemelerde cezai bir karakterin ön planda olduğu hemen göze çarpmaktadır. Ancak sadece ceza hukuku değil aile, kişiler, miras, eşya, borçlar ticaret ve iş hukuku ile ilgili doğrudan ve dolaylı pek çok düzenleme de bu tabletlerde yer almaktadır⁶.

Hitit kanunlarının incelenmesi sonucunda bunların bütünüyle dinsel temele dayanmadığı, büyük bir kısmının sivil bir düzenleme olduğu görülmektedir. Bununla beraber eski toplumlarda gerek devlet ve gerekse gerçek kişiler üzerinde dinin etkisi büyüktü⁷. Bunun bir sonucu olarak Hitit hukukunun içerisinde o dönemdeki dini inançlarla doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılı düzenlemeler olabilir. Özellikle büyü ile ilgili düzenlemeler ve büyü yapanlara verilen ağır cezalar burada hatırlanmalıdır.

Çalışmamızın konusunu Hitit kanunlarının Tevrat, Roma ve İslam hukukları ile genel bir karşılaştırması oluşturmaktadır. Bunun sebebi ise sayılan bu hukuk sistemlerinin yaklaşık aynı coğrafyada yer alması, zaman zaman iç içe geçmiş topraklarda uygulanması ve aralarında sadece coğrafi yakınlık ile izah edilmesi zor olan başkaca benzerliklerin de yer almasıdır. Nitekim daha önce yapılan Hitit kanunları ile ilgili çalışmalarda da, bu kanunların Mezopotamya ve özellikle Yahudi hukuku ile karşılaştırılmasının yararlı olacağı ifade edilmiştir⁸. Gerçekten de bu sayılan hukuk sistemleri arasında çok önemli benzerlikler vardır. Ancak her diğer hukuk sistemlerinde yer alan, bazılarında en azından başlangıçta uygulanmış olmasına rağmen sonradan terkedilen⁹ ve dışa dış kana kan olarak isimlendirilen kısas usulü ise Hitit hukukunda bulunmamaktadır¹⁰.

3 Kozak, 178; Alp, 469.

4 Okandan, Recai Galip, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, İstanbul, 1951, 195; Kozak, İbrahim Erol, *Genel Hukuk Tarihi*, Ankara 2011, 174.

5 Haase, Richard, "The Hittite Kingdom, Handbook Of Oriental Studies", (Editor: Raymond Westbrook) S. 72/1, Boston 2003, 622-623; Okandan, 195.

6 Okandan, 195; Doğan, 104.

7 Collins, Billie Jean, *The Hittites And Their World*, ABD 2007, 118-119; Özbayoğlu, Erendiz, "Hitit ve Roma Yasalarında Adam Öldürme Suçlarına İlişkin Bir Karşılaştırma", *Anadolu Araştırmaları Dergisi* S.12, s. 157; İmparati, 3; Doğan, 71.

8 İmparati, 3; Doğan, 71.

9 Roma Hukukunda önceleri kısas usulü uygulanırken sonradan ihtiyari diyet usulüne geçilmiş bir süre sonra da kısas usulü tamamen terk edilmiştir.

10 İmparati, 3.

Çalışmamızda öncelikle Hitit hukukunun temel özellikleri incelenmiş daha sonra her bir hukuk dalı başlığı altında Hitit hukuku ile diğer hukuk sistemleri arasında kronolojik sıraya uygun olarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmanın konusu Hitit Kanunları temelinde genel bir mukayese olduğu için Hititlerdeki hukuki düzenlemelerin tablet okunmasından ve kelimelere verilen değişik anlamlardan kaynaklanan tartışmalara ve ayrıntıya girilmemiştir. Hitit hukukuna genel bir bakış açısı ile yaklaşılarak karşılaştırılan diğer hukuk sistemleri ile olan benzerlikleri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

A- Hitit Hukukunun Genel Özellikleri

Hitit kanunları incelendiğinde diğer eski hukuk sistemlerinde olduğu gibi ceza hukuku ile ilgili düzenlemeler dikkati çekmektedir¹¹. Kısas usulünün olmayışı ve ölüm cezasının bazı özel suçlara özgülenmesi de önemli bir özelliktir¹². Hitit Hukuku pek çok suçu tazminat ile müeyyidelendirmiştir¹³. Hukukun başlangıçta örf ve adet uygulamalarından oluşması¹⁴ karşısında elimizdeki hukuk metinleri örf adet uygulamalarından bağımsız olarak yapılmış yasama faaliyetinin ürünüdür¹⁵. Yaklaşık 500 yıllık bir süre devam eden devletlerinin tamamında aynı kanunların uygulandığını söylemek mümkün değildir. Zamanın değişmesi ile ihtiyaçlara binaen hukuki düzenlemelerde de değişiklikler yapıldığı elimizdeki metinlerden anlaşılmaktadır¹⁶. “Eskiden şöyle yapılırdı şimdi böyle yapılır” şeklindeki düzenlemeler yapılan değişikliklerin madde metninde gösterilmesi açısından ilginçtir¹⁷.

Hititlerde dikkati çeken özelliklerden birisi de cezaların şahsiliği ilkesidir. Eski dönemlerde cezaların sadece suçu işleyen kişi ile sınırlandırılmadığı, onun ailesine de sirayet ettiği görülmekle beraber sonraki dönemlerde bu uygulamadan tek bir suç dışında vazgeçilmiş ve sadece suçu işleyen kişi bizzat cezalandırılmıştır. Sadece krala isyan suçunda suçu işleyenle beraber ev halkı da suçlu kabul edilmiş ve ceza hepsine birden uygulanmıştır¹⁸.

Hukukun uygulanması açısından mahkeme kararlarının temyize açık olduğu, son temyiz merciinin kral olduğu ve bu nihai karara uymayanlara ağır yaptırımların uygulandığı görülmektedir¹⁹.

B- Hitit Kanunlarında Yer Alan Hukuk Kurumları ve Diğer Hukuk Sistemleri ile Karşılaştırılması

Hitit kanunları incelendiğinde dikkati çeken önemli hususların başında Ceza

11 Okandan, 195.

12 Doğan, 71.

13 Kozak, 175.

14 Özbayoğlu, 159.

15 Alp, Sedat, “Hitit Kanunları Hakkında”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi Cilt: 5, S. 5, s. 469; Imparati, 3-5.

16 Collins, 118-119; Doğan, 70, 100.

17 Haase, 623; Kozak, 178.

18 Okandan, 205, 211.

19 Collins, 95-96; Doğan, 72.

Hukukuna ilişkin düzenlemeler gelmektedir. Ceza hukuku eski hukuklara ait metinlerin ilk maddelerini oluşturmaktadır. Aile hukuku da temel hatları ile düzenlenmiş konular arasında yer almaktadır. Günümüz hukukunda şeklen bir ayrılık görünse de Borçlar hukuku ile Ticaret hukuku dalları da eski hukuklarda birlikte değerlendirilmektedir. Bu çalışmada kamu hukuku ve özel hukukun en önemli alanları olan ve zaten Hitit kanunlarında da ele alınmış olan bu üç alana değinilmiş anlaşma metinleri ile kral mektuplarında yer alan diğer hukuk dallarına ise değinilmemiştir.

1- Ceza Hukuku

a- Öldürme ve Yaralama Suçları

Kişi aleyhine işlenen suçlar içerisinde yer alan öldürme ve yaralama suçları neredeyse tüm hukuk sistemlerinde ayrı ayrı suçlar olarak düzenlenmiştir. Bu sebeple biz de ayrı başlıklar halinde incelemeyi uygun bulduk.

aa- Öldürme Suçu

Hititlerde ceza hukukuna ilişkin olarak yapılan düzenlemeler öldürme, yaralama, dövme, çocuk düşürme, hırsızlık, belirli kişilerle işlenmiş zina suçları ile hayvanlarla girilen ilişkileri kapsamaktadır²⁰.

Hitit kanunlarının ilk maddesi, ceza hukukuna ait bir düzenleme ile başlamaktadır. İlk 18 madde öldürme ve yaralama suçlarına ve bunlara ait cezalara ayrılmıştır. Her bir maddede suçun tanımın yapılması, suçun maddi ve manevi unsurlarına yer verilmesi ve işlenen suça ilişkin uygulanacak müeyyidenin belirtilmesi “suçta ve cezada kanunilik” prensibini akla getirmektedir.

İlk 5 madde öldürme suçuna ilişkindir. Bu maddeler incelendiğinde kasten öldürme ile taksirle öldürme suçlarının ayrı ayrı düzenlendiği görülmektedir. Suçun mağduru olan kişinin özgür veya köle olup olmamasına göre farklı cezalar öngörülmüştür. Öldürülen kişinin özgür bir kişi olması durumunda dört köle, köle olması durumunda ise iki köle tazminat olarak verilmektedir. Paralel madde III'de ise tasarlayarak öldürme suçu düzenlenmiştir. Burada da suçun manevi unsuru değişmekte ve verilen ceza artmaktadır²¹. Yine 174. maddede kavga eden kişilerden birisinin ölmesi durumunda öldüren daha doğrusu ölüme sebebiyet veren kişi için özel bir düzenleme daha getirilmiş ve bir köle vermesi istenmiştir. Bu düzenlemede öldürme eyleminin yine taksirle işlendiği ve ölüm sonucunun istenmemiş olmasına rağmen gerçekleşmiş olması halinin ele alındığını anlaşılmaktadır. Telipinu Fermanı'nda adam öldürmeye ilişkin bir yargılamanın nasıl yapıldığı anlatılmaktadır. Kral, karşısına gelen ölen kişinin yakınına, nasıl bir ceza

20 Okandan, 206; Bryce, Trevor *Life and Society in the Hittite World*, ABD 2002, 35.

21 Özbayoglu, 163.

verilmesini istediğini sorar. Ölen kişinin “kanının sahibi” olarak ifade edilen mirasçı, ölsün derse öldürülür, tazmin etsin derse tazminat ödenirdi²².

Tevrat’ta da öldürme suçu düzenlenmiştir²³. Bu düzenleme de işlenen suçun manevi unsuru verilecek cezayı değiştirmektedir. Çıkış 21:12 de “*Kim birini vurup öldürürse, kendisi de kesinlikle öldürülecektir*” şeklinde bir ifade bulunmaktadır²⁴. Metnin genel yapısından ve bir sonraki cümlede “*pusu, düzen kurmadan kazara (taksirle) işlenirse ona ben izin vermişsem, size adamın kaçacağı yeri bildireceğim*” şeklindeki ifadede, 12. cümledeki düzenlemenin kasten adam öldürme suçu olduğu anlaşılmaktadır. Bu suça öngörülen ceza ise kısastır, yani öldüren işlediği suça karşılık olarak öldürülecektir. Ölüme yol açan eylemin öldürme kastı ile mi yapıldığı yoksa gerçekten bir kaza mı olduğu konusunu tespit etmek için, ölümün gerçekleştiği olayda kullanılan aletlerin öldürmeye elverişli olup olmamasına bakılmaktadır²⁵. Adamın ölümüne sebep olan alet, bir demir, adamı öldürebilecek büyüklükte veya keskinlikte bir taş, adam öldürebilecek tahtadan bir alet ise burada adam öldürme kastının varlığı kabul edilir ve öldürene kısas uygulanır²⁶.

Yine Tevrat’ta Çıkış 21:13’de de taksirle adam öldürme suçu düzenlenmiştir, “*ona ben izin vermişsem, size adamın kaçacağı yeri bildireceğim*”. şeklindeki ifade taksirle öldürmeye herhangi bir müeyyide ihtiva etmemektedir. Taksirle öldürmede katil bu iş için tahsis edilmiş altı şehirden birine kaçarsa öldürülmez²⁷. Bu bir nevi sürgündür ve mağdurun yakınlarının teskin edilmesi ve suçluyu takip etmemesi sağlanmış olur²⁸. Tesniye 19:11 de ise pusu kurmak suretiyle yani tasarlayarak (taammüden) adam öldürme suçu düzenlenmiş, failin kaçması durumunda bile yakalanıp mutlaka öldürülen kişinin yakınlarına öldürülmesi için teslim edilmesi gerektiği ve bu işlem sırasında o kişiye acınmaması ifade edilmiştir. Metnin devamında suçsuz yere kan dökmek eyleminin çok büyük bir günah olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Roma Hukukunda ise önceki dönemlerde 12 levha kanunlarında, adam öldürme eyleminin suç sayılması için mutlaka kasten (dolus ile) işlenmesi gerekmektedir. İhmal olarak ifade edilebilecek “neglegentia” ile işlenen bir eylem suç olarak kabul edilmiyordu²⁹. Önceki dönemlerde kasten adam öldürmenin cezasının ne olduğu tam olarak bilinmemekle beraber, öç almak için ölen kişinin yakınlarına teslim edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bunun aynı zamanda dini bir görev

22 Alp, Sedat, *Hitit Çağında Anadolu, Çivi yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, Ankara 2001, 64; Haase, 630.

23 Çıkış, 21:12.

24 Levililer 24:17 “Adam öldüren kesinlikle öldürülecektir.”

25 Kozak, 332.

26 Çölde Sayım 35:16-18 “Eğer biri demir bir aletle başka birine vurur, o kişi de ölürse, adam katildir ve kesinlikle öldürülecektir. Birinin elinde adam öldürebilecek bir taş varsa, bu taşla başka birine vurursa, o kişi de ölürse, adam katildir ve kesinlikle öldürülecektir. Ya da elinde adam öldürebilecek tahtadan bir alet varsa, bununla birine vurursa, o kişi de ölürse, adam katildir ve kesinlikle öldürülecektir.”

27 Kozak, 331.

28 Ekinci, Ekrem Buğra, *İslam Hukuku ve Önceki Şeriatler, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı*, İstanbul 2010, 70. Ayrıca bkz. Çıkış 21:13, Sayılar 35:9-15, Tesniye 19:4-5.

29 Özbayoglu, 164.

olduğu da ifade edilmektedir³⁰. Oniki levha kanunlarına göre ise ana veya babasını öldüren birisine ölüm cezası verilmekteydi³¹. Taksirle adam öldürme eylemi ise eski dönemlerde cezai müeyyideye bağlı bir suç olarak kabul edilmemekle beraber, öldüren kişinin tanrıların öfkesinden kurtulmak için bir koç kurban etmesi gerektiği ifade edilmektedir³². Krallık döneminden itibaren öldürme suçları magistratlarca izlenir ve cumhuriyetle birlikte comitia centuriata olarak ifade edilen halk meclislerinde yargılama yapılırdı. Bu dönemde baba katilleri için özel düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Tevrat'ta da Çıkış 22:15 de baba veya anasına vuranın mutlaka öldürüleceği ifade edilmektedir.

Taksirle adam öldürme eylemi için hem Hitit hem Tevrat hem de Roma hukukunda “elin kaza işlemesi” “silahın elden kaçması” “elin günah işlemesi” tabirlerinin ortak olarak kullanılması akla bir etkileşim olabileceği fikrini getirmesi açısından ilginçtir³³.

İslam Hukukunda ise kasten öldürme suçu kisası gerektiren suçlar arasında yer almaktadır. Kur'an-ı Kerimde “*Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas farz kılındı. Hüre hür, köleye köle, kadına kadın (öldürülür). Ancak her kimin cezası, kardeşi (öldürülenin velisi) tarafından bir miktar bağışlanırsa artık (taraf-lar) hakkaniyete uymalı ve (öldüren) ona (gereken diyeti) güzellikle ödemelidir. Bu söylenenler, Rabbinizden bir hafifletme ve rahmettir. Her kim bundan sonra haddi aşarsa muhakkak onun için elem verici bir azap vardır*” şeklinde bir düzenleme yer almaktadır³⁴. Buradaki düzenleme kasten öldürme suçudur. Bu suçun cezasının da katilin öldürülmesi olduğu belirtilmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu ceza ve uygulanaşı, Eski Hitit döneminde kan döken (adam öldüren) kişilere uygulanan ceza ile tamamen aynıdır. Buna göre kralın karşısına çıkarılan katil, öldürülenin yakınlarının, kendisi hakkında “ölsün” demesi halinde öldürülür, “yaşasın” demesi halinde ise tazminat öderdi³⁵. Bu uygulama eski Roma ve Tevratteki ceza ile de paralellik arz etmektedir. Ölen kişinin yakınlarının (veya sadece birinin) bağışlanması halinde ise artık ölüm cezası uygulanmazdı. Bu ceza tazminata dönüşürdü³⁶. Taksirle adam öldürmenin müeyyidesi ise diyet olarak isimlendirilen tazminattır³⁷. Diyet, taksirle adam öldürme suçunun asli müeyyidesi olup başka bir cezanın yerini almış değildir³⁸.

Hitit Kanunlarının 6. Maddesinde yer alan bir düzenleme de başka bir kentte öldürülen bir kişinin kimin arazisinde ölü bulunmuşsa onun tarafından ölenin mirasçısına ödemesi gereken 100 gipeşşar miktarında bir ceza öngörülmektedir.

30 Özbayoglu, 164.

31 Schwarz, Andreas B., *Roma Hukuku Dersleri, (Çev Türkan Rado)*, İstanbul 1945, 94.

32 Tahiroğlu, Bülent, *Roma Hukukunda Iniuria*, İstanbul 1969, 36, Dn. 37.

33 Özbayoglu, 168; Doğan, 192, dn. 105..

34 Bakara, 178.

35 Alp, *Hitit Çağı*, 2001, 64.

36 Bkz. Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku, C.1*, İstanbul 1991, 190-191.

37 Bilmen; Ömer Nasuhi, *Hukuku İslamiyye ve İstilahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1950, 67, 78; Udeh, Abdülkadir, *Mukayeseli İslam Hukuku ve Beşeri Hukuk, (Ter: Ali Şafak) C. 3*, İstanbul 1991, 188.

38 Udeh, 188.

Bu madde ve paralelindeki metnin birlikte değerlendirilmesi sonucunda Hitit ülkesi dışında öldürülen kişinin ölümünden öncelikle sorumlu olan kişi cesedin bulunduğu arazinin sahibidir. Bu arazi kimseye ait olmayan bir arazi ise üç millik yarıçaplı bir dairede yer alan yerleşim yeri sakinlerinin sorumlu olduğu böyle bir yerleşim yeri de yoksa herhangi bir müeyyidenin belirlenmediği anlaşılmaktadır³⁹. Burada kollektif bir sorumluluk anlayışının getirildiği görülmektedir. Ölen kişinin erkek olması durumunda 100 gipeşşar olan tazminatın, ölen kişinin kadın olması durumunda eskiden ödenen 3 mina gümüşün iki katı ödenirdi⁴⁰.

Önceki dönemlerde suçun ve cezanın sırayeti prensibinin geçerli olduğu toplumda cezaların şahsiliği ilkesini kabul eden⁴¹ Tevrat'ta benzer bir düzenleme yer almaktadır. Tesniye 21:1-9 arası ayetler bu konuyu düzenlemektedir⁴². Bu ayette müeyyide olarak bir sığır kurban edilmesi gerektiği ifade edilmekle beraber öldürülen kişinin yakınlarına ödenmesi gereken herhangi bir tazminata yer verilmemektedir. Bu düzenlemeler öldürülen kişinin Yahudi olduğu durumlarda geçerlidir. Öldürülen Yahudi değilse herhangi bir ceza gerekmemektedir⁴³.

İslam Hukukunda da benzeri bir müessese yer almaktadır. Kasâme adı verilen bu müessese fâili meçhul cinayetlerde cezaî ve mâlî sorumluluğu tespit amacıyla cinayetin işlendiği bölge insanların veya öldürülenin yakınlarının yemin etmesi usulünü ifade eden bir kurumdur⁴⁴. Kur'an'da kasâme ile ilgili herhangi bir düzenleme yoktur⁴⁵. Bununla beraber İslam öncesi Arap toplumunda uygulanan kasâme, Hz. Muhammed'in uygulamasıyla İslam hukukuna girmiştir⁴⁶. Kasâme konusunda farklı görüşler olmakla birlikte öngörülen müeyyide diyet yani tazminattır⁴⁷. Kasâme uygulaması, kurban ritüelinin dışında Tevrat'taki düzenleme ile paralellik göstermektedir⁴⁸.

39 Özbayoğlu, 162.

40 Hoffner, Harry A., *Some Contributions Of Hittitology To Old Testament Study*, Tyndale Bulletin 20 (1969), 39

41 Kozak, 327; Okandan, 187; "Ne babalar çocuklarının günahından ötürü öldürülecek, nede çocuklar babalarının. Herkes kendi günahı için öldürülecek" Tesniye 24:16; "Ancak Musa'nın kitabındaki yasaya uyarak çocuklarını öldürtmedi. Çünkü RAB, «Ne babalar çocuklarının günahından ötürü öldürülecek, ne de çocuklar babalarının. Herkes kendi günahı için öldürülecek» diye buyurmuştu." II. Tarihler 25:4; Ölecek olan günah işleyen kişidir. Oğul babasının suçundan sorumlu tutulamaz, baba da oğlunun suçundan sorumlu tutulamaz. Doğru kişi doğruluğunun, kötü kişi kötülüğünün karşılığını alacaktır. Hezekiel 18:20.

42 "Tanrınız RAB'in mülk edinmek için size vereceği ülkede, kırdı yere düşmüş, kimin öldürdüğü bilinmeyen birini görürseniz, ileri gelenleriniz ve yargıçlarınız gidip ölünün çevredeki kentlere olan uzaklığı ölçsünler. Ölüye en yakın kentin ileri gelenleri işe koşulmamış, boyunduruk takmamış bir düve alacaklar. Düveyi toprağı sürülmemiş, ekilmemiş ve içinde sürekli akan bir dere olan bir vadiye getirecekler. Orada, derede düvenin boynunu kıracaklar. Levili kâhinler de oraya gidecek. Çünkü Tanrınız RAB, onları kendisine hizmet etsinler, O'nun adıyla kutsasınlar diye seçti. Kavga, saldırı davalarına da onlar bakacak. Ölüye en yakın kentin ileri gelenleri, derede boynu kırılan düvenin üzerinde ellerini yıkayacaklar. Sonra şöyle bir açıklama yapacaklar: 'Bu kam ellerimiz dökmeydi, kimin yaptığını gözlerimiz de görmedi. Ya RAB, kurtardığın halkın İsraililer'i bağışla. Halkını dökülen suçsuz kanından sorumlu tutma. Böylece kan dökme günahından başlanacaklar. RAB'in gözünde doğru olanı yapmakla, suçsuz kanı dökme günahından arınacaksınız.'

43 Ekinci, 71.

44 Sağlam; Hadi, "İslâm Hukuk Tarihinde Faili Meçhul Cinayetler Meselesi", e-akademi.org, Şubat 2011, S.108, 4; Şen, Cemalettin, İslam Hukukunda Kasame, Doktora Tezi, İstanbul 1996, 15 vd.

45 Bununla beraber İsrâ Suresinin 33. Ayetinin Kasame'yi de içine aldığını ifade edenler bulunmaktadır. Bkz. Şen, 17.

46 Sağlam, 5;

47 Sağlam, 5; Şen, 73.

48 Kozak, 334.

Her üç hukuk sisteminde de benzer şekilde düzenlemelerin olması, kusursuz sorumluluk anlayışının kabul edilmiş olması, Sebep sorumluluğunun eski hukuklardaki yerini göstermesi açısından önemlidir.

bb- Yaralama

Hitit kanunları 7. maddeden itibaren kazuistik bir şekilde yaralama suçlarını düzenlemektedir. Bu düzenlemelere bakıldığında eylemin niteliğine göre, mağdurun hukuki statüsüne göre veya eylemin sonucuna göre belirlenmiş suç tipleri görülmektedir. 7. madde kör etme veya dişin kırılması sonucunu doğuran bir eylemi suç saymaktadır. 8. madde ise mağdurun köle ya da kadın olduğu durumu düzenlemektedir. 10. madde ise oldukça modern sayılabilecek bir düzenleme içermektedir. Buna göre birisinin yaralanmasına sebep olan ve onu yürüyemeyecek ve çalışamayacak duruma sokan kişinin, tedavi masraflarını karşılaması gerektiği gibi yatalak olan kişiye hizmet etmek üzere bir köle vermesi gerektiği ifade edilmektedir. Tamamen tazminata yönelik olan bu müeyyideler hem doğrudan zararları hem de dolaylı zararları gidermeye yönelik olarak getirilmiştir. Müeyyidelerin eski hukuka nazaran yarı yarıya hafifletilmiş olması ve saray payının kaldırılmış olması suç failinin lehine olan düzenlemeler olarak göze çarpmaktadır⁴⁹. 11. maddede ise el veya ayak kemiğinin kırılması sonucunu doğuran müessir fiil düzenlenmiş ve yaptırım olarak failin yirmi şekel gümüş ödemesi istenmiştir. 13. maddede ise burunun ısırılması sunucunda ödenmesi gereken tazminat düzenlenmiştir. 14. madde ise mağdurun köle olması haline ilişkindir ve cezalar daha hafiftir. Mağdurun hür olması durumunda ceza bir mina gümüştür. Eğer mağdur köle ise üç şekel gümüş verilmesi gerekir. 15. maddede mağdurun kulağının ısırılarak koparılması, 16. madde ise mağdurun köle olması halini düzenlemektedir. Mağdur hür ise oniki şekel gümüş verilmesi, köle ise üç şekel gümüş verilmesi istenmektedir. Hitit kanunlarının 17. maddesinde hamile bir kadının çocuğunu düşürtmek suçu düzenlenmektedir. Bu eylem hamileliğin onuncu ayında gerçekleşirse on şekel, beşinci ayında gerçekleşirse beş şekel gümüş tazminat olarak ödenecektir. Kadın köle ise beş şekel tazminata hükmedilir. Paralel metinde ise özgür kadın için yirmi şekel, köle kadın için ise on şekel tazminat belirlenmiştir.

Tevratta, müessir fiil olarak isimlendirilen adam yaralama eylemleri de düzenlenmiştir. Kazuistik bir hukuk sistemi olması sebebiyle Hititlerde olduğu gibi düzenlemeler ayrıntılıdır⁵⁰. Tevrat'ta kasten müessir fiillere uygulanacak ceza kıssastır⁵¹. Nitekim Çıkış 21:23-25 de *"Ama başka bir zarar varsa, cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir."* şeklinde bir düzenleme yer almaktadır. Paralel bir düzenleme de Levililer 24:19-20'de yer almaktadır,

49 Haase, 630; Doğan, 115.

50 Topçuoğlu, Hamide, "Eski İsrail Hukukunun Menşei, Hususiyetleri Ve Hamurabi Kanunu İle Olan Münasebetleri", AÜHFD, C. 5, Yıl 1948, S. 1-4, 289.

51 Okandan, 186.

“Kim komşusunu yaralarsa, kendisine de aynı şey yapılacaktır. Kırığa karşılık kırık, göze göz, dişe diş olmak üzere, ona ne yaptıysa kendisine de aynı şey yapılacaktır.” Kavga esnâsında dayak yiyene kaybettiği zaman için bedel ve tedâvi masrafları ödenir. Hitit kanununun 10. maddesindeki düzenlemeye çok benzeyen bir düzenleme de Çıkış 21:18-19’da yer almaktadır. “Kavga çıkar, bir adam komşusuna taşla ya da yumrukla vurur, vurulan adam ölmeyip yatağa düşer, sonra kalkıp değneklerle dışarıda gezebilirse, vuran adam suçsuz sayılacaktır. Yalnız yaralının kaybettiği zamanın karşılığını ödeyecek ve tümüyle iyileşmesini sağlayacaktır” Yapılan eylemin sonucunda yatağa mahkum olmayan mağdur için hem tedavi masraflarının ödenmesi hem de kaybettiği zamanın bedelinin ödenmesini isteyebilmektedir⁵². Tevrat’ta düzenlenmiş müessir fiillere güzel bir örnek de Çıkış 21:26’da bulunmaktadır. Buna göre bir kişi kölesine vurur ve onu kör eder veya dişini düşürürse tazminat olarak onu azad etmelidir. Düzenlemenin erkek ve kadın köleler için ayrı ayrı yapılması, kulağın ısırılması dışında göze ve dişe karşı işlenen suçlar ile çocuk düşürmeye sebep olmaya ilişkin bir sonraki maddenin aynı başlık altında düzenlenmiş olması Hitit Hukuku ile olan ve tesadüfle açıklanamayacak bir benzerliği göstermektedir. Hitit hukukunda düzenlenen çocuk düşürtme suçunun bir benzeri de Tevrat’ta yer almaktadır. Çıkış 21:22’de “İki kişi kavga ederken gebe bir kadına çarpar, kadın erken doğum yapar ama başka bir zarar görmezse, saldırgan, kadının kocasının istediği ve yargıçların onayladığı miktarda para cezasına çarptırılacaktır” denmektedir. Buradaki ceza eylemin taksirle gerçekleşmesi durumundadır. Kasten yapılırsa veya erken doğum dışında başka bir zarar ortaya çıkarsa ve özellikle kadın da bu zarar sebebiyle ölürse Çıkış 21:23-25’deki yaptırımlar uygulanır. Bunlar da , cana karşılık can, göze karşılık göz, dişe karşılık diş, ele karşılık el, ayağa karşılık ayak, yanığa karşılık yanık, yaraya karşılık yara, bereye karşılık bere ödenecektir.”⁵³. Adam öldürmede olduğu gibi yaralama sonucunda da kısas uygulanması için veya tazminat ödenmesi için mağdurun Yahudi olması gerekmektedir⁵⁴.

Roma Hukuku da diğer eski hukuk sistemlerinin pek çoğunda yer alan kısas kurumunu benimsemiştir. On iki levha kanunlarında yaralama olarak ifade edilen cismani zararlar konusunda taraflar anlaşamazlarsa kaydıyla getirilen düzenleme kısas uygulamasıdır⁵⁵. Ancak taraflar tazminat (diyet) olarak bir bedel üzerinde anlaşabilirlerse kısas uygulanmaz⁵⁶. Bu uygulamanın uzuv tatili derecesinde ağır cismani zararlarda uygulandığı görülmektedir. Daha az zararı gerektiren kemik kırılması gibi durumlarda ise kısas uygulanmaz, sadece tazminata hükmedilirdi⁵⁷. Roma Hukukunun kısas ile başlayan cezalandırma süreci bir süre sonra ihtiyari di-

52 Hoffner, 38; Okandan, 188.

53 Okandan, 188.

54 Ekinci, 71.

55 Tahiroğlu, Iniuria, , 45.

56 Schwarz, 95-96.

57 Tahiroğlu, Iniuria, , 45 vd.; Schwarz, 96.

yet usulü ile hafifletilmiştir. Sonraki dönemlerde ise daha hafif suçlar için mecburi diyet uygulamasına geçilmiştir⁵⁸.

İslam hukukunda müessir fiillere de kısas uygulanır⁵⁹. Ancak müessir fiillere kısas uygulanabilmesi için suçun manevi unsuru kast olmalıdır⁶⁰. Kasıt benzeri veya taksir olarak isimlendirilen hata ile müessir fiillerde kısas uygulanmaz. Bazı durumlarda ise kısas uygulanması mümkün olmaz. Bu gibi durumlarda kısas cezasının yerine diyet ve tazir cezaları geçer⁶¹. Kısası gerektiren eylemler organ kesmek, organ tatili, baş ve yüz bölgesine işlenen fiiller ve vücudun diğer bölgelerinde açılan yaralardır⁶². Kısasın uygulanmasının şartlarından birisi de mağdurun köle olmamasıdır. Kölelik kısasın uygulanmasına engeldir⁶³. İslam hukukunda hamile bir kadının çocuğunu düşürmek sonucunda öngörülen tazminata gurre adı verilmektedir. İslam hukukunda burada tartışılan önemli bir ayrıntı Tevrat'takine benzemektedir. Doğrudan anne karnındaki cenine karşı bir eylemin gerçekleşmesi söz konusu olamaz. Çünkü cenin anneye bağlıdır. Dolayısı ile burada kasten çocuk düşürtme suçu işlenemez. Manevi unsur kasıt benzeri ya da taksirdir. Bunun da müeyyidesi gurredir. Gurre ise tam diyetin yirmide birine karşılık gelmektedir. Bazı durumlarda kısas uygulanacağını ifade eden ekoller de bulunmaktadır. Bu suçun Tevrat'tan farkı Kur'an-ı Kerimde düzenlenmemiş olmasıdır. İslam hukukunda işlenen öldürme ve yaralama suçlarının mağdurlarının Müslüman olup olmaması arasında uygulanacak müeyyide açısından herhangi fark gözetilmemektedir. Gayr-ı müslimlerin de aynen Müslüman vatandaşlar gibi can, mal ve ırzları dokunulmaz kabul edilmiş ve korunmuştur⁶⁴.

b- Çevreye Karşı İşlene Suçlar.

Hitit ülkesinde su kaynakları çok önemli bir konuma sahiptir. Bu sebeple Hitit kanunlarının başları sayılabilecek bir yerde 25. maddede çevreye karşı işlenmiş bir suç düzenlenmiştir. Kim bir kabı ya da bir göleti kirletirse eskiden altı şekel olan ceza yerine kralın saray payını almaktan vazgeçmesi sebebiyle üç şekel tazminat ödeyecektir. Buradaki göletin veya kabın özel mülkiyete mi yoksa kamuya mı ait olduğu tam olarak belli değildir. Bazı yazarlar⁶⁵ buradaki düzenlemeyi 9. madde ile birlikte değerlendirip göletin (sarnıç=su deposu) özel mülkiyete ait olduğunu ve çevrenin korunması ile alakasının olmadığını söylemektedirler. Ancak 25. ve 168. maddelerden ve diğer Hitit belgelerindeki suya verilen önemden anlaşılmaktadır ki bu düzenlemeler özel mülkiyete ilişkin olsalar bile su kaynaklarının korunması Hititler için hayati bir öneme sahiptir⁶⁶.

58 Schwarz, 96.

59 Karaman, 137; Udeh, 200.

60 Udeh, 200.

61 Udeh, 200.

62 Udeh, 194-195.

63 Udeh, 202.

64 Ekinci, 72.

65 Imparati, 201.

66 Sevimli, Şükran, *Anadolu Uygarlıklarında Temizlik Kavramı Ve Uygulamalarının Evrimi, Doktora tezi*, Adana 2005,

Çevrenin ve özelde su kaynaklarının korunması ve temiz tutulmasına yönelik benzer bir düzenleme de İslam Hukukunda yer almaktadır. Hz. Muhammed (SAV) hayvan ağıllarının su kaynaklarına yakın yapılmamasını istemiştir. Yine umuma ait olan ve durgun olan sularda temizlik yapılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu düzenlemelerden su kaynaklarının korunmasına yönelik Hitit Hukuku ile İslam Hukuku paralellik arzemektedir⁶⁷.

c- Hırsızlık Suçu

Eski hukukların düzenlediği en önemli suçlardan birisi de hırsızlıktır. Bu suç tipi tüm hukuk sistemlerinde kabul edilmiş ve ağır cezalar verilmiştir. Hitit hukukunda da hırsızlık yapanlara ağır cezalar verildiği görülmektedir. Bunun sebebi Hititlerde özel mülkiyete, özellikle de tarım aletlerine ve kamu düzeninin korunmasına çok önem verilmiş olmasıdır⁶⁸. Bedene yönelik cezaların çok yaygın olmadığı Hitit hukukunda hırsızlık yapan kişilere muhtemelen ödeme güçlerinin çok üzerinde cezaların verildiği dikkati çekmektedir. Bu cezaların eski dönemlerde çok daha ağır olduğunu yine metinlerden anlıyoruz. Ancak bu cezaları ödemeye gücü yetmeyenlere nasıl bir alternatif uygulamanın yapıldığı belli değildir. Tevrat'ta ifade edildiği gibi köle olarak mı satılmaktadır yoksa öldürülmekte midir bunu bilemiyoruz⁶⁹. Hitit Kanunlarına baktığımızda özellikle cezaya ilişkin düzenlemelerin ayrıntılı olarak incelendiğini görmekteyiz. Çalınan hayvanın cinsi, özelliği, niteliği verilecek tazminat cezasının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.⁷⁰ Tanrılara ait kabul edilen şeylerin çalınması en ağır cezaların verildiği hırsızlık türüdür. Kralın eşyasını çalmak ile sıradan vatandaşın eşyasını çalmak arasında ise bir fark yoktu⁷¹. 57. maddede çalınan öküzün cins bir öküz olması durumunda verilecek cezanın onbeş öküz olduğunu bunun önceden otuz öküz olduğunu söylenmektedir. Burada dikkati çeken bir özellik cins bir öküzün ne olduğu da maddede tanımlanmaktadır. Çünkü 63. maddede bir çift öküzünün çalınmasından bahsedilmektedir. Anlaşıldığı üzere 63. maddede tanımı verilen cins inek, çift ineğinden daha değerlidir ve dolayısıyla verilen ceza daha fazladır. Bu da suçta kanunilik ilkesinin bir uzantısı olan ve tipiklik adı verilen suç sayılan eylemin tüm özellikleri ile kanunda tanımlanması gereğidir. Modern hukuk sistemlerinde yer alan bu prensibi Hitit Hukukunda da görmek ilginçtir.

Hitit hukukunda hırsızlık suçları açısından bazı durumlarda teşebbüs aşamasında kalmış bir suç tanımı yapılmakta ve eğer teşebbüste bulunan özgür kişi ise on iki şekel, köle ise yarısını ceza olarak ödemesi istenmektedir⁷². Bu maddenin

25 vd.; Doğan, 127.

67 Şafak, Ali, "İslam Hukuku Açısından Şehircilik Ve Aile Meskeni Problemi", Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fak. Der. S. 5, Erzurum 1982, 6.

68 Bryce, 46.

69 Kozak, 208.

70 Kozak, 198; Okandan, 208.

71 Kozak, 198. Doğan, 97.

72 Bkz. Hitit Kanunları m. 93.

devamı niteliğindeki 94. maddede ise tamamlanmış hırsızlık suçunu ve cezası düzenlenmiştir. Buna göre hırsız çaldığı şeyleri tazmin ettikten sonra on iki şekel gümüş ceza ödeyecektir. Çok çalmışsa çok, az çalmışsa az ödeyecektir.

95. maddede ise evde hırsızlık yapan bir köleye verilecek ceza anlatılmaktadır. Ceza hür kişiye verilen cezanın yarısıdır. Ancak ek olarak kölenin burnu ve kulakları kesilmektedir. Sahibi de kölenin çaldığı şeyleri tazmin etmek zorundadır. Eğer sahibi kölenin çaldığı şeyleri tazmin etmek istemezse bu köleyi evinde hırsızlık yaptığı kişiye teslim eder ve sorumluluktan kurtulur⁷³. Bu husus kölenin sahibi açısından kusursuz sorumluluktur ve Roma hukukundaki köle sahiplerinin noxal sorumluluğunu akla getirmektedir. 108. maddede ise ağaç çalınan yerin etrafı çitlerle çevrili ve korunaklı olup olmamasına göre bir cezanın belirlendiği görülmektedir⁷⁴. Bu düzenleme de İslam Hukukunda hırsıza uygulanacak ağır cezanın ön şartlarından birisini oluşturmaktadır. Bazı hırsızlık⁷⁵ suçları ise kralın yargılamasına tâbi idi ve muhtemelen de bu yargılama sonucunda verilen ceza ölüm cezası idi⁷⁶. 19-21. maddeler arasında da adam kaçırma suçu düzenlenmiştir. Tabii ki o günkü hukuk ve toplum algısına uygun olarak bu suç, adam çalma şeklinde ifade edilmektedir. Bu maddelerde bir Luwili⁷⁷ bir Hititliyi kaçırdığında yakalanırsa evinin tüm eşyasını tazminat olarak verecektir. Bir Hititli bir Luwiliyi kaçırsa bu durumda eskiden on iki kişi (köle) vermesi gerekirken şimdi altı kişiyi tazminat olarak verecektir⁷⁸.

Yahudi Hukukunda ise Tivrattaki düzenlemeler farklı şekillerde gerçekleşen olaylara göre farklılık arz etmektedir ve çok teferruatlı ve geniş düzenlemeler değildir⁷⁹. Bunun sebebi ise on emirde “çalmayacaksın” şeklinde kesin ve kısa bir düzenlemenin olmasıdır⁸⁰. Yahudi hukukuna göre bulduğu bir malı sahibini araştırmadan alan ve sahiplenilen, üzerinde tutmaya devam eden kişi ile bu malı hırsızlık sonucu elde eden kişiye aynı ceza verilmektedir⁸¹. Bunun sonucu olarak çalınan veya bulunup da sahiplenilen malı sahibine geri getirmek isteyen kişi bunun üzerine değerinin beşte biri oranında bir miktar ekleyecek ve öyle geri verecektir. Ayrıca RABB'e suç sunusu olarak da bu günahı bağışlatan hahama semiz bir koç verecektir⁸². Hırsızın birisinin evine hırsızlık yapmak amacı ile girerken öldürülmesi

73 Okandan, 209; Kozak, 198.

74 Doğan, 128; Kozak, 221;

75 Bu hırsızlık göletten ağaç çalmaya ilişkindir.

76 Bryce, 44.

77 Komşu Luwi ülkesinin vatandaşı.

78 İmparati, 199.

79 Menekşe, Ömer, 17. Ve 18. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu Ve Cezası, Doktora Tezi, İstanbul 1998; 12.

80 Menekşe, 12.

81 Okandan, 189; Kozak, 336.

82 Levililer 6:2-7 “Eğer biri günah işler, RAB’be ihanet eder, kendisine emanet edilen, rehin bırakılan ya da çalıntı bir mal konusunda komşusunu aldatır ya da ona haksızlık ederse, kayıp bir eşya bulup yalan söylerse, yalan yere ant içerse, yani insanların işleyebileceği bu suçlardan birini işlerse, günah işlemiş olur ve suçlu sayılır. Çaldığı ya da haksızlıkla ele geçirdiği şeyi, kendisine emanet edilen ya da bulduğu kayıp eşyayı, ya da hakkında yalan yere ant içtiği şeyi, üzerine beşte birini de ekleyerek, suç sunusunu getirdiği gün sahibine geri vermeli. RAB’be suç sunusu olarak kâhine belli değeri olan kusursuz bir koç getirmeli. Kâhin RABB’in huzurunda onun günahını bağışlatacak; işlediği suç ne olursa olsun kişi bağışlanacak.”

halinde olay gece vakti olmuşsa bu ölüm hırsızın cezası sayılır ve öldüren kişiye bir herhangi bir ceza verilmez. Ancak olay gündüz olmuşsa bu durumda öldüren kişi kan dökmekten sorumlu sayılır⁸³. Burada hırsız ev sahibi tarafından öldürülmesinde hırsızlığın gece yapılması halinin bir hukuka uygunluk sebebi oluşturduğu görülmektedir⁸⁴. Buna çok benzer bir uygulama Roma Hukukunda da vardır.

Çalınan mal başkasına satılmışsa veya boğazlanmışsa verilen ceza miktarı da artmaktadır⁸⁵. Buradaki cezalar da Hitit hukukundaki gibi çalınan şeyin birkaç kat değerinin tazmini şeklindeki tazminat cezalarıdır⁸⁶. Hırsızın kendisine kesilen cezaları ödeme gücü yoksa köleleştirilir⁸⁷. Tevrat'ta dikkati çeken ve başka kutsal kitaplarda benzerinin olmadığı ifade edilen çok ilginç bir düzenleme de Mısır'ı terk ederken Mısırlıların mallarının çalınmasının emredilmesidir⁸⁸. Tevrat'ta da adam kaçırma suçuna rastlanmaktadır. Ancak bu suçun cezasının Hitit hukukunda olduğu gibi sadece tazminatla geçiştirilmediği faile ister kaçırdığı kişiyi satmış olsun isterse satmasının ölüm cezasının verildiğini görmekteyiz⁸⁹.

Roma Hukukunda da en eski dönemlerden beri hırsızlık suçuna ilişkin düzenlemelere rastlanmaktadır. Kökeni Oniki levha kanunlarından daha öncelere kadar giden hırsızlık suçu ilk defa oniki levha kanunlarında furtum adı ile düzenlenmiştir⁹⁰. Bu dönemdeki furtum'un cezası suçlunun kırbaçlandıktan sonra öldürülmesidir⁹¹. Roma Hukukunda furtum, günümüz hukuk literatüründeki hırsızlık kavramından farklı bir içeriğe sahip olduğu gibi Hitit ve Tevrat'ta geçen hırsızlık kavramından da farklı bir anlama sahiptir. Furtum, başkasına ait olan malı malik olma arzusu ile izinsiz alıp kullanmak (furtum rei) anlamının yanında zilyetliği kendi menfaatine çevirmek ve malı kullanması gerektiği gayeden farklı bir gaye için kullanmak (furtum usus) anlamını da taşımaktadır. Ayrıca malı zilyed olarak elinde bulunduran kişiden hukuka aykırı olarak malın malik tarafından geri alınması da (Furtum, possessionis) furtum olarak isimlendirilmiştir⁹². İlk dönemlerde geniş anlamı içerisinde furtum suçunun işlenmiş olması için kastın varlığı aranmıyordu. Bu dönemde suçun unsuru maddi olay ve mağdura verilen zarardır⁹³. Fakat

83 Çıkış 22:2-3 "Bir hırsız bir eve girerken yakalanıp öldürülürse, öldüren kişi suçlu sayılmaz. Ancak olay güneş doğduktan sonra olmuşsa, kan dökmekten sorumlu sayılır."

84 Kozak, 333.

85 Çıkış 22:1 "Bir adam öküz ya da davar çalıp boğazlar ya da satarsa, bir öküz karşılık beş öküz, bir koyuna karşılık dört koyun ödeyecektir." Çıkış 22:4 "Çaldığı mal -öküz, eşek ya da koyun- sağ olarak elinde yakalanırsa, iki katını ödeyecektir." Çıkış 22:7 "Biri komşusuna saklasın diye parasını ya da eşyasını emanet eder ve bunlar komşusunun evinden çalınırsa, hırsız yakalandığında iki katını ödemelidir."

86 Kozak, 336.

87 Çıkış 22:3 "... «Hırsız çaldığının karşılığını kesinlikle ödemelidir. Hiçbir şeyi yoksa, hırsızlık yaptığı için köle olarak satılacaktır»"

88 Çıkış 3:22 "Her kadın Mısırlı komşusundan ya da konuğundan altın ve gümüş takılar, giysiler isteyecek. Oğullarınızı, kızlarınızı bunlarla süsleyeceksiniz. Mısırlıları soyacaksınız."

89 Okandan, 189; Çıkış 21:16 "Kim adam kaçırırsa, onu ister satmış olsun, ister elinde tutsun, kesinlikle öldürülecektir"; Tesniye 24:7 "İsraili kardeşlerinden birini kaçırıp ona kötü davrananya da onu satan adam yakalanırsa ölmeli. Aramızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız."

90 Tahiröğlu, Bülent, *Roma Hukukunda Furtum*, İstanbul 1975, 19.

91 Tahiröğlu, *Furtum*, 19.

92 Tahiröğlu, *Furtum*, 14; Rado, 189-190.

93 Tahiröğlu, *Furtum*, 23. Burada, çok daha eski olmasına rağmen Hitit kanunlarının 66. Maddesinde yer alan bir

daha sonraki dönemlerde doğrudan doğruya bir malın veya kullanılmasının ya da zilyetliğin hak sahibinin rızasına aykırı olarak geri alınmasının, furtum'u oluşturabilmesi için kast unsurunun varlığı arandı⁹⁴. Roma Hukuku on iki levha kanunlarında furtumu iki türe ayırmaktadır. Roma hukukunun tüm devirlerinde muhafaza edilen bu ayrıma göre furtum suçüstü yakalanmış ise furtum manifestum, suçüstü yakalanmamış ise furtum nec manifestum olarak isimlendirilmektedir⁹⁵. Suçüstü hırsızlığın müeyyidesi hırsızın, mağdurun intikam hislerine bırakılmasıdır. Bu durumda eski dönemlerde diyet olmadığı için mağdur gözetim altında hırsıza ölüm cezası da dahil olmak üzere istediği cezayı verebilir. Ancak bunun için hırsızın silahlı olması veya suçun gece işlenmiş olması aranırdı⁹⁶. Hırsızın silahsız olması veya suçun gündüz işlenmesi durumunda hırsız köle ise tarpea kayalığına atılır⁹⁷ eğer hür ise mağdura teslim edilir ve mağdur onu köle olarak kullanırdı⁹⁸. Suçüstü olmayan hırsızlık halinde ise mağdur artık hukuk sistemine başvuramaz. Hırsıza karşı kendisinin yapabileceği bir şey yoktur. Suçüstü olmayan hırsızlığın cezası diğerine göre çok hafiftir. Bu ceza çaldığı şeyin iki katını ödemektir⁹⁹. Oniki levha kanunlarında yer alan bu ceza Roma Hukukunun sonraki dönemlerinde de değişmeden uygulanmıştır¹⁰⁰. Roma Hukuku hırsızlığa karşı o kadar büyük bir nefret duymaktadır ki hırsızlığa konu olmuş olan bir mal zaten hırsız tarafından zamaşımı ile kazanılamadığı gibi ondan devralan ve malın hırsızlık malı olduğunu bilmeyen iyiniyetli kişilerce de kazanılamaz¹⁰¹.

İslam Hukuku da hırsızlığı büyük bir suç olarak kabul etmiş ve Kuran-ı Kerim'de had cezası olarak belirlediği belli başlı birkaç suçtan biri saymıştır¹⁰². Had cezası¹⁰³ gerektiren hırsızlık "aklı başında ve bülûğ çağındaki bir kişinin, baş-

düzenlemenin suçun oluşmasındaki manevi unsuru içermesi açısından daha ileri bir düzenleme olduğu dikkati çekmektedir. Yüzyıllar sonra Roma Hukukunda maddi fiil ve yararlanma suç için yeterli görünürken Hitit Hukuku 66. Maddedeki düzenleme ile bir hayvan kendi çitinden çıkar ve başkasının çitine onun hayvanları ile karışık bir durumda bulunursa ve damgası silinmemiş ise burada hırsızlık kastının olmadığı kabul edilmekte ve çitin sahibi hırsız olarak cezalandırılmamaktadır.

94 Rado, 190.

95 Schwarz, 96; Rado, 191; Tahiroğlu, *Furtum*, 20.

96 Schwarz, 96-97; Tahiroğlu, *Furtum*, 20-21, 37-38; Rado, 191. Oniki levha kanunlarında hırsız için ölüm cezası olarak belirlenmiş bir ceza bulunmamaktadır. Esasında mağdurun belirtilen iki halde hırsız öldürmesi bir ceza değil mağdurun intikam hislerinin tatminini amaçlayan önceki örf ve adet uygulamalarının oniki levha kanunundaki devamıdır. Iustinianus hukukunda da gece ve gündüz ayrımı kalmamış ve hırsızın öldürülmesi sadece meşru müdafaa hali olarak düzenlenmiştir, Tahiroğlu, *Furtum*, 48-50. Modern hukuklarda ise hırsızlık suçunun gece işlenmesi ağırlaştırılmış hal olarak düzenlenmiştir.

97 Rado, 191; Tahiroğlu, *Furtum*, 38.

98 Tahiroğlu, *Furtum*, 21; Rado, 191.

99 Rado, 191-192; Tahiroğlu, *Furtum*, 52.

100 Tahiroğlu, *Furtum*, 52; Rado, 192.

101 Tahiroğlu, *Furtum*, 65-66; Rado, 193.

102 Maide 38-39 "Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir. Kim (bu) haksız davranışından sonra tevbe eder ve durumunu düzeltirse şüphesiz Allah onun tevbesini kabul eder. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir"

103 İslam hukukunda suçlar had, kısas ve ta'zir suçları şeklinde üçe ayrılmaktadır. Bu üç kavram aslında ceza anlamına da gelmekte ise de had, kısas ve ta'zir suçları şeklinde yaygın olarak kullanılarak suç anlamını da kazanmıştır. Had suçlarının biri geniş diğeri dar olmak üzere iki tarifi vardır. Geniş anlamda had suçları deyince suç tarifinin ve müeyyidenin şâri' (Allah ve Resûlü) tarafından tespit edildiği suçlar anlaşılmaktadır ki bu tarife kısas suçları da girmektedir. Dar anlamda had suçları ise tanımı ve cezası şâri' tarafından belirlenen ve Allah haklarına yönelik olarak işlenen suçlardır. İhtilaflı olmakla birlikte dar anlamda had suçları yedi tanedir: Hırsızlık, zina, zina iftirası

kasında ait, hemen bozulmayan, belirli miktardaki bir malı gizlice muhafaza altındaki yerden şüpheye mahal bırakmayacak şekilde almasıdır¹⁰⁴.

İslam hukukunda hırsızlık, cezası had ve ta'zir olan hırsızlık olmak üzere ikiye ayrılmaktadır¹⁰⁵. Had cezası ile cezalandırılan hırsızlık basit hırsızlık ve mevsuf hırsızlık şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Ancak hırsızlık anlamındaki sirkat ve serika kelimeleri yalın olarak kullanıldığında kural olarak basit hırsızlık kastedilir. Basit hırsızlık, yukarıda tanımlanan başkasına ait bir malı onun gıyabında ve rızası olmadan gizlice alıp götürmektir. Mevsuf hırsızlık ise Türk hukuk tarihinde haramilik olarak bilinen, soygun, eşkıyalık (hirâbe) veya silahlı gasp denilen bir başkasının malını zorla elinden almaktır¹⁰⁶. İslâm hukukunda hırsızlık suçunun gerçekleşebilmesi için bazı şartlar aranır. Bunların bir kısmı suçlu, bir kısmı çalınan mal ve bazıları da çalma eylemiyle ilgilidir. Bunlar da İslâm hukuk mezhepleri arasında kısmen farklı görüşler bulunsun bile, suçlunun suç işleme kastının bulunması¹⁰⁷, çalınan malın başkasına ait olması, muhafaza altında bulunması¹⁰⁸ ve hukukî-malî bir değerinin olması, bu malın gizlice alınması gibi şartlardır¹⁰⁹. Bu şartları taşıyan ve gerçekleştiğinde şüphe olmayan hırsızlık suçunun cezası hırsızın elinin (bilekten) kesilmesidir¹¹⁰. Bu ceza had cezası olarak isimlendirilir. Eğer hırsızlık suçunun oluşmasında aranan bu şartlardan birisi bile bulunmazsa ağır bir ceza olan el kesme cezası düşer. Bu durumda hırsıza mali bir ceza verilir¹¹¹.

Had cezası uygulanmış olan hırsız tarafından ayrıca çalınan malın iadesi veya yok olmuşa tazmin edilmesi gerekip gerekmediği tartışmalı bir konudur. Mal hala çalan kişide ise geri verilir. Ancak mal yok olmuşa tazmin sorumluluğu düşer¹¹².

d- Zina ve Diğer Cinsel Suçlar

Hitit hukukuna bakıldığında zinanın, kadının evli olduğu durumlarda suç kabul edilmiş olduğu görülmektedir. Evli olmayan bir kadınla ve zor kullanılmadan yapılmış bir cinsel ilişkinin suç olarak nitelenmediği görülmektedir¹¹³. Bununla

(kazf), yol kesme (hirâbe), şarap içme-sarhoşluk, irtidat ve isyan, Düzbakar, Ömer, "İslam-Osmanlı Ceza Hukukunda Hırsızlık Suçu: 16-18. Yüzyıllarda Bursa Şer'iyye Sicillerine Yansıyan Örnekler", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2008,(2), 80.

104 Menekşe, 20; Karaman, C.1, 125; Udeh, C.4, 183. ; Düzbakar, 80-81; Tiyek, Sait Ramazan, *İslâm Ceza Hukukunda Kast Unsuru*, Yüksek Lisans Tezi, Van 2008, 66.

105 Menekşe, 20; Tiyek, 66; Düzbakar, 81.

106 Menekşe, 20; Düzbakar, 81-82.

107 Bkz. Tiyek, 68, "İslâm ceza hukukunda hırsızlık suçunun oluşması için, bu suçun manevi unsuru olarak, suç genel kastının yanında, özel kastın da bulunması gerekmektedir. Bu suçta genel kast, failin başkasına ait olan menkul malın alınmasının yasak olduğunu bilerek onu almayı istemesidir. Özel kast ise, failin aldığı mala temellük etme maksadının (özel kastının) bulunmasıdır."

108 Günümüz hukukunda çalınan malın muhafaza altında olması hırsızlık suçunun ağırlaştırılmış hali olarak düzenlenmiştir Bkz. Sayar, Filiz, *Hırsızlık Suçu ve Yeni Türk Ceza Kanunu*, Yüksek lisans Tezi, İzmir 2008, 88 vd İslam Hukuku açısından ise bu had cezasının uygulanabilmesi için aranan bir şarttır. Yoksa Türk Hukukunda olduğu gibi malın koruma altında olmaması hırsızlık suçunun oluşmasına engel değildir.

109 Düzbakar, 82. Bu şartlar ve geniş açıklama için bkz. Udeh, C.4, 202-261.

110 Menekşe, 41.

111 Zuhayli, C.7, 389.

112 Diğer görüş ve uygulamalar için bkz. Menekşe, 44 vd.

113 Kozak, 199-200.

beraber evli bir kadının kendi rızası ile zina etmesi ölüm cezasını gerektirecek kadar ağır bir suç olarak kabul edilmiştir. Hitit kanunlarının konuya ilişkin 197. maddesinde bir erkek, evli bir kadına kırsal bir yerde tecavüz ederse¹¹⁴, bu eylemi erkek açısından suç olarak kabul etmiştir. Çünkü kadının bu durumda bağırıp yardım isteme imkanı bulunmamaktadır¹¹⁵. Ancak eylem evde gerçekleşirse tecavüz şeklinde de olsa kadının bağırıp yardım isteme şeklinde bir imkanı olduğu için, bağırmasının ilişkiye rızasının olması anlamına geldiği kabul edilmiş ve her ikisi de suçlu kabul edilerek ölmeleri istenmiştir. Bu durumda kocaya, her ikisini de öldürme izni verilmiştir¹¹⁶. Eğer erkek karısını ve karısı ile birlikte olan kişiyi öldürmezse onları kralın kapısına götürür ve kralın yargılamasına bırakırdı. Eğer erkek karısını burada bağışlarsa o zaman karısının ilişkiye girdiği kişiyi de bağışlamış sayılırdı ve o da öldürülmezdi. Erkek onların öldürülmesini isterse kral yargılamayı yapar ve onların ölüp ölmeyeceklerine kendisi karar verirdi¹¹⁷. Eğer bağışlanmışlarsa erkeğin başının örtülmesinden bahsedilmektedir. Bu herhalde işledikleri kötü bir eylemin hem göstergesi hem de cezası olarak teşhir edilmeleri anlamına gelmektedir.

195. maddede evli bir erkeğin karısının yakınları ile olan cinsel ilişkileri suç olarak düzenlemektedir. Buna göre evli bir erkek, erkek kardeşi hayatta iken onun karısı ile ilişkiye girerse bunun lanet edilecek bir eylem olduğu ifade edilmektedir. Yine karısı hayattayken karısının (başka evlilikten olan) kızıyla birlikte olması da yine aynı şekilde değerlendirilmiştir. Karısı hayatta iken onun annesiyle (kayınvalide ile) veya karısının kız kardeşiyle (baldızıyla) ilişkiye girmesi de aynı kapsamda değerlendirilmiştir. Bütün bu yasak ilişkiler (aşağıda incelenen) hayvanlarla girilen ilişkiler de dahil olmak üzere Hitit hukukunda “hurkil” olarak isimlendirilmiştir¹¹⁸. 188. maddede koyunla girilen ilişkinin sonucu olarak bu eylem de “hurkil” olarak nitelendirilmiş ve faile ölüm cezasının kral tarafından verilebileceği belirtilmiştir. Buna paralel olarak yakın akrabalar ile girilen cinsel ilişkiler de aynen “hurkil” olarak değerlendirilmiş ve faile ölüm cezası verilmiştir¹¹⁹. Bununla beraber 191. maddede iki kız kardeş ile veya bir kadın ve kızıyla eğer bunlar farklı şehirlerde ise girilen cinsel ilişkiler suç olarak kabul edilmemişlerdir¹²⁰. Belki burada kız kardeşlerin veya anne ile kızın arasının açılmaması ve birbirlerini kıskanmamaları düzenlenmiş olabilir.

Hitit hukukunun cinsel suçlarla ilgili dikkati çeken diğer bir düzenlemesi de enstest ilişkiler gibi hayvanlarla girilen ilişkileri ölüm cezası ile cezalandırmış ol-

114 Madde metninde eliyle yakalar tabiri geçmektedir. Buradan yapılan ilişkinin kadının rızası olmadan gerçekleşen bir ilişki yani tecavüz olduğu sonucu çıkmaktadır, Imparati, 181.

115 Okandan, 208; Kozak, 200.

116 Tüm Ön Asya toplumlarında bu şekilde işlenen suçlara aynı cezalar öngörülmektedir. Ya kocaya suçluları bizzat öldürme yetkisi verilmekte ya da mahkemeden tarafların öldürülmelerini isteme hakkı verilmektedir, Kozak, 200-201.

117 Imparati, 279; Kozak, 200;

118 Hoffner, 41; Bryce, 50.

119 Hoffner, 41; Okandan, 207.

120 Bryce, 51.

masıdır.187, 188, 199, 200. maddelerde hayvanlarla girilen ilişkiler düzenlenmiş ve bunlardan 187 deki öküzle ilişkiye girme, 188 deki koyunla ilişkiye girme ve 199 daki köpek ve domuzla ilişkiye girme suçlarında faile ölüm cezası verileceği belirtilmiştir. 200. maddede at veya katır ile girilen ilişkinin cezaya değer bir eylem olmadığı ifade edilmektedir. Hayvanlarla ilişkiye girenler kralın kapısına götürülür ve kralın huzuruna çıkarılmadan kendileri hakkında hüküm verilir. Çünkü yaptıkları ilişkiden kralın huzuruna çıkamayacak kadar kirlenmişlerdir¹²¹. 200. maddede ise katır veya atla girilen ilişkinin “hurkil” kabul edilmediği, dolayısıyla ölüm cezasını gerektirecek bir suç olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak bu kişilerin kralın önüne çıkmaması ve din adamı olamaması yapılan eylemin yine de kötü ve kirletici bir eylem olduğunu göstermektedir.

Hitit Kanunları Tevrat’ın aksine homoseksüel ilişkileri düzenlememektedir. Sadece 189. maddede oğlu ile günah işlerse lanet edilecek bir eylemdir anlamında “hurkil” demektedir. Bu ilişkiyi homoseksüellik açısından değil yakın akraba ile girilen ilişkiler açısından düzenlemiştir. Kanunların kazuistik olması ve düzenlenen eylemlerin yasak olmasından, kanunda düzenlenmeyen eylemlerin yasak olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Dolayısıyla homoseksüel ilişkiler hoş karşılanmakla birlikte yasaklanmamış yani “hurkil” olarak kabul edilmemiştir¹²².

Hayvanlarla girilen ilişkiler bölümünde çok ilginç bir düzenle de yer almaktadır. 199. maddede yer alan bu düzenlemeye göre bir öküzün ve bir domuzun bir insanla ilişkiye girmesi hali düzenlenmiştir¹²³. Esasında burada söz konusu olan bir insanın kendi girişimi ile öküz veya domuza cinsel ilişkide boyun eğmesidir¹²⁴. Muhtemelen bu durumlarda eski dönemlerde verilen cezalar hem hayvanın hem de bu ilişkiyi hazırlayan veya boyun eğen insanın öldürülmesi şeklindeydi. Ancak yapılan düzenlemede buna açıkça işaret edilmemiş olmakla birlikte öküzün ölmesi gerektiği insanın ise öldürülmeyeceği ve onun yerine bir koyun alınıp kurban edileceği düzenlenmektedir. Hayvanın domuz olması durumunda ise eylem cezalandırılmaya değer bir eylem değildir ve ne domuz ne de insan öldürülmez¹²⁵.

Yahudi Hukukunda da zina suç olarak kabul edilmiş ve failer hakkında ölüm cezası kabul edilmiştir¹²⁶. Evli veya nişanlı bir kadınla zina eden erkek ve bu kadın taşlanarak öldürülmektedir (Recm)¹²⁷. Tesniyede yer alan bir düzenleme de Hitit Kanunlarının 197. Maddesinde yer alan bir düzenlemeye çok benzemektedir¹²⁸. Buna göre bir erkek şehirde (yerleşim yeri) başkası ile nişanlı bir kızla cinsel ilişkiye girerse kızın bu eylemde rızasının olduğu, bağırarak sureti ile yardım isteme

121 İmparati, 274-275; Kozak, 202.

122 Hoffner, 41

123 Kozak, 202.

124 İmparati, 275.

125 İmparati, 275.

126 Okandan, 189; Kozak, 337.

127 Levililer 20:10 “Biri başka birinin karısıyla, yani komşusunun karısıyla zina ederse, hem kendisi, hem de zina ettiği kadın kesinlikle öldürülecektir”; Tesniye 22:22” Eğer bir adam başka birinin karısıyla yatarken yakalanırsa, hem kadınıyla yatan adam, hem kadın, ikisi de öldürülecek. İsrail’den kötülüğü atacaksınız.”

128 Hoffner, 40.

imkanı varken bunu yapmamış olmasından anlaşılmaktadır. Erkek de başkasının namusuna göz dikmiş olmaktadır ve her ikisi de şehrin kapısında taşlanarak öldürülür¹²⁹. Hitit kanunlarında metnin içerisinde açıkça yer almayan ve anlamdan çıkarılan “bağırarak yardım isteme imkanı” Tevrat’ta açıkça düzenlemenin içerisinde yer almaktadır¹³⁰. Eğer bu ilişki erkek tarafında zorla tecavüz şeklinde gerçekleştirilmişse veya kırsal kesimde olmuş ve kızın bağırmasını duyacak kimse olmamışsa sadece erkek cezalandırılır ve kızı herhangi bir ceza verilmez¹³¹.

Erkek tarafından aldatılan nişanlı olmayan bakire bir kızla ilişkiye girer ve bu ortaya çıkarsa taraflar öldürülmez. Bu durumda yine bir erkeğin hakkına girilmiş olmaktadır. Bu erkek de kızın babasıdır ve kızla yatan erkek kızın babasına elli şekel gümüş molar verir ve kızla boşanmamak üzere evlendirilir¹³². Bu durumda erkek cezalandırılmış olmaktadır ve kadının bu evliliği isteyip istemediğine bakılmaz¹³³.

Tevratta ensest ve homoseksüel ilişkilerle hayvanlarla kurulan ilişkiler hem kadınlar için hem de erkeler için yasaklanmıştır¹³⁴. Hayvanlarla girilen cinsel ilişkinin oluşturduğu suçun cezası ise ölümdür¹³⁵. Bu ilişkideki hayvanlar da öldürülür. Hitit Hukukunda da incelediğimiz gibi benzer şekilde hem insanların hem de hayvanların öldürülmesi cezasının temeli bu ilişkiden insan hayvan karışımı garip bir yaratığın meydana gelebileceği şüphesi ve duyulan dehşetin derecesi olabilir¹³⁶. Bununla paralel olarak Tevrat’ta farklı cinsten iki hayvanın çiftleştirilmemesi istenmektedir. Aynı mantık tarlaya iki farklı tohumun ekilmemesi şeklinde devam etmektedir¹³⁷. Hitit Hukukunda da ekilmiş bir tarlaya başkası tarafından yeniden tohum ekmek ilginç bir şekilde çok şiddetli bir cezai müeyyideye bağlanmıştır. Madde 166’da düzenlenen bu suça ceza olarak iki koşum öküzüne bağlanan suçlu, ters istikametlerde öküzlerin hareket ettirilmesi ile parçalanarak öldürülmektedir¹³⁸.

129 Okandan, 189.

130 Tesniye 22:23-24 “Eğer bir adam kentte başka biriyle nişanlı erden bir kızla karşılaşır ve onunla yatarsa, ikisini de kentin kapısına götürerek, taşıyarak öldürecekleriniz. Çünkü kız kentte olduğu halde yardım istemek için bağırmadı; adam da komşusunun karısıyla ilişki kurdu. Aranızdaki kötülüğü ortadan kaldıracaksınız”

131 Tesniye 22:25-27 “Eğer bir adam kırdaki nişanlı bir kızla karşılaşır, onu yakalayıp tecavüz ederse, yalnız tecavüz eden adam öldürülecek. Kız hiçbir şey yapmayacaksınız. Çünkü kızın ölümü hak edecek bir günahı yoktur. Bu, komşusuna saldırıp onu öldüren adamın davasına benzer. Adam kızı kırdaki gördüğünde nişanlı kız bağırmasa da onu kurtaran olmamıştır.”

132 Tesniye 22:28-29 “Eğer bir adam nişanlı olmayan erden bir kızla karşılaşır, tutup onunla yatarsa ve bu ortaya çıkarsa, kızla yatan adam kızın babasına elli gümüş verecek. Kız tecavüz ettiği için onu karı olarak alacak ve yaşamı boyunca onu boşayamayacaktır.” Benzer bir düzenleme de Çıkış 22:16-17 de bulunmaktadır “Eğer biri nişanlı olmayan bir kızı aldatıp onunla yatarsa, başlık parasını ödemeli ve onunla evlenmelidir. Babası kızını ona vermeyi reddederse, adam normal başlık parası neyse onu ödemelidir”. Bu düzenlemeye göre kızın babası kızını o erkeğe vermek istemezse adam normal başlık parası ne ise sadece onu ödeme yükümlülüğü altına girmektedir.

133 Kozak, 338.

134 Levililer 18:22-23 “Kadınla yatar gibi bir erkekle yatma. Bu iğrençtir. Bir hayvanla cinsel ilişki kurmayacaksın. Kendini kirletmiş olursun. Kadınlar cinsel ilişki kurmak amacıyla bir hayvana yaklaşmayacak. Sapıklıktır bu”

135 Çıkış 22:19 “Hayvanlarla cinsel ilişki kuran herkes öldürülecektir”

136 Kozak, 341.

137 Levililer 19:19 “Kurallarımı uygulayın. Farklı cinsten iki hayvanı çiftleştirme. Tarlana iki çeşit tohum ekmek. Üzerine iki tür iplik dokunmuş giysi giyme”

138 Karauğuz, Güngör, *Hititler Döneminde Anadolu’da Ekmek*, İstanbul 2006, 14.

İslam Hukuku da zınayı suç kabul etmiştir. İslam Hukukuna göre zina bir erkeğin cariyesi ve eşi olmayan kadınla ön taraftan cinsel ilişkiye girmesi olarak tanımlanabilir¹³⁹. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi zina suçunun oluşması için pek çok şartın bir arada bulunması gerekir. Öncelikli şart ilişkinin vajinal olması ve erkeğin sünnet yerinin girmiş olmasıdır. Vajinal olmayan ve sadece temas olmaktan öteye geçmeyen ilişkiler had cezasını gerektiren zina suçunu oluşturmaz¹⁴⁰. Diğer bir şart tarafların erkek ve kadın olmasıdır. Hayvanlarla ve erkekler arasında girilen ilişkiler iğrenç kabul edilmekle birlikte had cezasını gerektiren zina kapsamına girmez. Ölülerle girilen ilişkide de aynı şekilde belirtilen zina suçu oluşmaz¹⁴¹.

e- Diğer Bazı Suçlar

ea- Kölelerin Efendilerine İsyan Etmesi

Hitit Hukuku kölelere evlenme, mal edinme ve pek çok hukuki işlem yapabilme imkanı tanımış olmakla birlikte kölelik sistemini kabul etmiş ve kölelerin sahiplerine karşı isyan etmelerini ağır müeyyidelere bağlamıştır. Ne zaman kölesi efendisini kızdırırsa kölenin burnunu, gözlerini, kulaklarını yaralarlar ve köleyi tüm yakınları ile birlikte ölüm cezasına çarptırabilirlerdi¹⁴².

eb-Büyü Yapmak

Hititlerde çok ağır müeyyideye bağlanmış suçlardan birisi de büyü yapmaktır. Bu suç Hitit kanunlarında iki yerde düzenlenmiştir. Birincisi, 111. maddede yer almaktadır. Buna göre “Eğer bir kişi büyü yapmak amacıyla kilden bir insan heykeli yaparsa bu (suç) kralın adalet mahkemesi için bir durumdur”. Kralın yargılamasına tabi suçların ağır cezalı suçlar olduğu ve cezalarının çoğunlukla ölüm olduğuna daha önce işaret etmiştik. Büyücülükle ilgili diğer bir düzenleme de 170. maddede yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre de “eğer özgür bir kişi bir yılını öldürür ve başka bir kişinin adını söylerse ceza olarak bir mina gümüş vermek zorundadır. Eğer büyü yapan kişi erkek bir köle ise bu durumda kölenin cezası ölümdür”. Belki burada sahiplerine büyü yapmak sureti ile özgürlüklerine kavuşmak için büyü yapan köleler cezalandırılmak istenmiştir. Çünkü efendiye karşı gelmenin cezası da ölümdür.

Tevrat’ta da büyü ile uğraşanlara ağır bir ceza öngörülmektedir. Bu ceza ölüm cezasıdır¹⁴³. Cinlerle uğraşmak ve ruh çağırarak da ölüm cezası gerektiren suçlardan kabul edilmiştir. Bu suçu işleyenler erkek olsun kadın olsun öldürülürler¹⁴⁴. Büyücülük yapan kişinin kadın olduğundan bahsedilirken cinlerle ve ruhlarla uğraşan kişilerin cinsiyeti önem arzetmemesi ilginçtir.

139 Zuhayli, C.7, 332; Karaman, C.1, 127-128.

140 Zuhayli, C.7, 332.

141 Zuhayli, C.7, 332.

142 Süel, Aygöl, *Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileriyle İlgili Bir Direktif Metni*, Ankara 1985, 25.

143 Çıkış 22:18 “Büyücü kadını yaşatmayacaksınız.”

144 Levililer 20:27 “Cincilik yapan ve ruh çağırarak ister erkek olsun, ister kadın olsun kesinlikle öldürülecektir. Onları taşılayacaksınız. Ölümlemlerinden kendileri sorumludur.”

Roma Hukukunda da on iki levha kanunlarında bu günkü üfürükçülük ve büyüculüğe benzeyen bazı ilahi ve duaların okunması ile gerçekleşen başkalarının sağlığını, hayatını tehlikeye sokmak ve ona zarar vermek için dua ve benzeri bazı şeylerin okunması suretiyle icra edilen bir takım eylemleri de ölüm cezası ile cezalandırmaktadır. Bu uygulama yine köylünün mahsulünün kötü olması için yapılan dualarda da görülmektedir¹⁴⁵.

İslam Hukuku da aynı şekilde sihir ve büyü ile uğraşmayı yasaklamaktadır. Ancak bu yasaklama açıkça Kur'an- Kerim'de yer almamakla birlikte Hz. Muhammed'in hadislerinde ifade edilmiştir¹⁴⁶. Ancak bu yasağa uymayanlar hakkında getirilen müeyyide uhrevi olup herhangi dünyevi bir müeyyide öngörülmemektedir.

ec- Mahkemenin veya Kralın Hükmünü Kabul Etmemek

Hitit Hukukunda Kral mahkemesinin hükmüne karşı çıkmak hem karşı çıkan kişinin hem de ailesinin tamamen öldürülmesini gerektiren bir suç olarak kabul edilmiştir¹⁴⁷. Hakimin otoritesini zayıflatmayı amaçlayan beyan ve eylemlerin ölüm cezası ile cezalandırılması Tevret'ta da kabul edilmektedir¹⁴⁸.

2- Aile Hukuku

Hitit medeni hukukunun en önemli bir bölümünü aile hukuku oluşturmaktadır. Hitit ailesi eski Anadolu ve Akdeniz'de hâkim olan anaerki aile tipinin aksine ataerki bir özelliğe sahiptir¹⁴⁹. Hitit Kanunlarının ilgili bölümleri incelendiğinde sözlenme, nişanlanma ve evlenmeye yönelik önemli düzenlemelerin yer aldığı görür. Bunları ayrı ayrı incelemek faydalı olacaktır.

a- Söz ve Nişan

Söz kesmek ya da sözlenmek olarak ifade edilen durum evlilik öncesi tarafların nişanlanma ve evlenmeye yönelik karşılıklı vaatleşmeleri olarak ifade edilebilir. Türk hukukunda sözlenme olarak ayrı bir kurum olmamakla beraber evlenmeye yönelik düzenlemelerden önce nişanlanma ilişkisi düzenlenmiştir. Türk hukuku açısından nişanlanma ve sözlenme aynıdır. Ancak toplumumuzda söz olarak ifade edilen bu uygulama Hitit kanunlarında anlatıldığı şekliyle uygulanmaya devam etmektedir. Ancak Hititlerde uygulama hukuka da aksetmiştir.

Hitit kanunlarının 27-36. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde evlilik işleminde önce taraflar arasında bir sözlenme yani tarafların birbirlerine evlenme hususunda söz vermeleri (28.A), söz veren tarafların birbirlerine bağlanması (29)

¹⁴⁵ Schwarz, 94.

¹⁴⁶ Buhari, Vesaya, 23; Müslim, İman, 144.

¹⁴⁷ Topçuoğlu, 294.

¹⁴⁸ Tesniye 17:12 "Orada, Tanrınız RABB'in önünde görev yapan kâhini ya da yargıcı kim dinlemeyip saygısızlık ederse öldürülmeli. İsrail'den kötülüğü atmalısınız."

¹⁴⁹ Alp, 472.

ve evlenme amacıyla bazı değerleri karşı tarafa vermeleri ve sonra da evlenme işleminin gerçekleşmesi aşaması bulunmaktadır ki bu da 30. madde de kendisi için onu almak olarak ifade edilmektedir. Bu son aşama evliliğin kurulduğu aşamadır ki artık aile hayatı fiilen de başlamıştır. Metinler dikkatle incelendiğinde her bir aşamada meydana gelen ayrılma işleminin yaptırımı ve verilenlerin iadesi farklı farklı düzenlenmiştir. Hititlerde evlenme işlemleri tarafların aileleri tarafından düzenlenmekte ve idare edilmekteydi¹⁵⁰.

28. maddede sözlenmiş bir kızı, evleneceği erkekten başka birisi kaçırırsa, kızın sözlüsünün kızı verdiği hediyeleri kaçırın kişinin tazmin etmesi gerektiği ifade edilmektedir. Burada söz'ün bozulmasına sebep olan kişi kaçırın erkek olduğu için kusur sorumluluğu esasına göre tazminat yükümlüsü de o olmaktadır. Söz, kızın anne ve babası tarafından bozulursa ve kız başka birine verilirse bu sefer sorumlu anne ve baba olmakta ve tazminatı onlar ödemektedirler¹⁵¹.

Nişanlanma ise 29. maddede düzenlenmektedir. Burada erkek ile kız (ve muhtemelen kızın ailesi) arasında bir anlaşma ve işlem yapılmaktadır. Bu işlem nişanlanma sözleşmesidir¹⁵². Bu sözleşme ile birlikte erkek kızın ailesine bir başlık parası (kuşata) verir¹⁵³. Bu sözleşme bağlayıcı bir nitelik taşımaktadır ki evlilik gerçekleşmeden önce nişan bozulursa bu kuşatanın iadesi sorunu ortaya çıkmaktadır. Nişan erkek tarafından bozulursa verdiği kuşatayı alamaz¹⁵⁴. Ancak nişan kızın ailesi tarafından bozulursa bu durumda aldıklarını iade ederek bir o kadar da tazminat ödemek zorundadırlar¹⁵⁵.

Burada kuşata olarak ifade edilen ve Türkçeye başlık parası olarak çevrilen bir değer dikkati çekmektedir. Bu ödemenin kızın ailesine yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak 36. maddede özgür bir kişi için başlık parası veren ve damadı iç güveyisi olarak evine alan köleden bahsedilmektedir¹⁵⁶. Kuşata'nın hem kayın peder tarafından ödenmesi hem de alınması mümkün görünmemektedir. Zaten bu metnin anlamı noktasından da bazı tereddütler olduğu ifade edilmektedir¹⁵⁷. Bu ödemenin şu an Türkiye'de bazı bölgelerde uygulanan başlık parası ile mi aynı olduğu yoksa İslam hukuku ve Tevrat'ta yer alan ve birbirine çok benzeyen mehir-mohar müessesesine mi benzediği irdelenmelidir.

35. maddede özgür bir kadının kaçırılmasından sonra başlık ödenmezse kadının üç yıl sonra köle haline geleceği ifade edilmektedir.

Yahudilikte de nişanlanmanın yer aldığını görmekteyiz. Nişanlanma burada da geri dönülebilir bir aşama olarak kabul edilmiştir¹⁵⁸.

150 Collins, 123.

151 Okandan, 108; Yıldız, Başak, *Hititlerde Aile Hukuku, Yüksek Lisans Tezi* Ankara 2006, 24.

152 Krş. Yıldız, 24-25. Doğan, 120-121.

153 Bryce, 120; Collins, 124.

154 Doğan, 120.

155 Doğan, 120; Yıldız, 25.

156 Bkz. Doğan, 121.

157 Imparati, 57.

158 Ekinci, 65.

Roma Hukukunda da nişanlanma kurumuna rastlamaktayız. Eski dönemlerde tararlar arasındaki nişanlanma adetti. Paterfamilias olarak ifade edilen aile babası kesin olarak sorulan ve kesin olarak cevap verilen karşılıklı taahhüt işlemi ile kızını müstakbel kocasına ya da kocasının aile babasına vaat ederdi¹⁵⁹. Eski döneltmede gerçekleştirilen şekilde bağı bu nişanlanma işlemine sponsio adı verilmekteydi¹⁶⁰. Bu dönemde evlenmenin gerçekleşmesinden kaçınmak ve bu surette nişanın bozulması bir tazminat sebebi idi. Daha sonraki dönemlerde şekilde bağı olan bu nişanlanma işlemi kaybolmuş ve tamamen şekilsiz, tarafları bağlamayan ve karşılıklı evlenme vaadinden oluşan bir nişanlanma işlemine yerini bırakmıştı¹⁶¹. Tarafların ayırt etme gücüne sahip olmaları şartıyla buluş çağından önce de nişanlanma işlemi yapabilmekteydiler. Daha sonraları Yunan Hukukunun etkisiyle Arrha Sponsalicia adı verilen bir cezai şart nişan işlemine eklenmekte ve nişanın bozulması sebebiyle bu cezai şart tahsil edilmekteydi. Bu günkü hukuklara ise bu nişanın bozulmasından sonra tazminat olarak yansımaktadır. Bununla beraber Türk Medeni Kanununun Nişanlanmayı düzenleyen maddeleri arasında nişanlanmanın cezai şartla bağlanması durumunda bunun dava edilemeyeceğı, ancak ödenirse de geri alınamayacağı hükme bağlanmıştır¹⁶².

İslam Hukukunda da nişanlanma müessesesi bulunmaktadır. Aynı diğerk hukuk sistemlerinde olduğu gibi tarafların birbirleri ile evleneceklerine dair verdikleri bir vaadden ibarettir¹⁶³. İslam hukuku nişanlanma müessesesini tanımış olmakla birlikte ona çok fazla hukuki sonuçlar yüklememiştir. Çünkü İslam hukukunda esas olan akittir¹⁶⁴. Dolayısıyla taraflardan her biri herhangi bir sebep göstermeksizin nişanı bozabilir¹⁶⁵. Ancak nişanın bu şekilde bozulması ahlaka aykırılık teşkil eder. İslam hukuku nişanı kurumsal olarak düzenlemediğı için ona ilişkin ayrıntılı düzenlemeler de içermemektedir. Nişanın bozulması sebebiyle tarafların birbirlerine vermiş oldukları hediyeler ve uğramış oldukları zararlar genel hukuk prensiplerine göre çözümlenir¹⁶⁶.

b- Evlenme

Evlenme işleminin yapılmasına ilişkin elimizde herhangi bir belge bulunmamaktadır. Ancak muhtemelen evlenmenin yapıldığı sırada birleşmenin ve ayrılığın şartlarının kaydedildiğı belgeler de olmalıdır¹⁶⁷.

Hitit kanunlarında bahsedilen evlenme şekilleri içerisinde özgür kişilerin evliliklerinden değilk en az taraflarından birisinin köle olduğu evliliklerden bahsedil-

159 Di Marzo, Salvatore, *Roma Hukuku*, (Çev: Ziya Umur) , İstanbul 1959, 180.

160 Koshaker, Paul, *Roma Özel Hukukunun Ana Hatları*, (Çev: Kudret Ayiter), Ankara 1944, 302.

161 Di Marzo, 180; Koshaker, 302.

162 MK. m. 119/f.2

163 Zuhayli, Vehbe, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, İstanbul 1991, C. 9, 12 vd.

164 Zuhayli, C.9, 12.

165 Zuhayli, C.9, 25.

166 Zuhayli, C.9, 25-26.

167 Collins, 124.

mektedir. Buradaki evliliklerde kuşatanın taraflar arasındaki statü farkının resmileştirilmesi ve taraflardan köle olana özgür bir statü vermesi için ya da evlilikten meydana gelecek çocuklara özgür bir statü vermek için olabileceği ifade edilmektedir¹⁶⁸. Gelin evlilikten sonra kocasının evine giderken beraberinde “iwaru” adı verilen bir çeyiz götürür¹⁶⁹.

Bir de burada levirat olarak ifade edilen bir uygulamaya değinmek gerekir. Levir Latince de kayın birader anlamına gelmekte olup kocası ölen bir kadının öncelikle varsa kayın biraderi ile evlenmesini ifade etmektedir¹⁷⁰. Kayın biraderi yoksa kayın pederi o da yoksa onun erkek kardeşinin oğlu ile (belki kayın pederin erkek kardeşinin oğlu belki kocanın erkek kardeşinin oğlu) ile evlenme işlemi gerçekleştirilmelidir¹⁷¹. Buradaki düzenleme kocası ölen kadının geleceğini garanti altına almak ve onu karşılaşılabileceği zor durumlardan korumak, kocasının adını yaşatmak ve kendisine ait olan malların aile içerisinde kalmasını sağlamak için böyle bir yasal uygulama getirilmiş olmalıdır¹⁷². Aşağıda görüleceği üzere levirat uygulaması Tevrat’ta da geçmektedir. İlginç olan bu uygulama İslam hukukunda benimsenmemiş daha doğrusu emredilmemiş olmasına rağmen şu anda hala Anadolu’da bazı yerlerde uygulanmaktadır.

Yahudilikte evlenme insanlara ilahi bir emir olarak verilmiştir. “Onları kut-sayarak, “Verimli olun, çoğalın” dedi, “Yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.”¹⁷³ Nikah işlemi havrada taraflar oruçlu oldukları halde haham tarafından ve iki şahit huzurunda kıyılır¹⁷⁴. Erkek evleneceği kadına veya babasına bir ağırlık ödemelidir. Bu duruma Tevrat’ta şöyle işaret edilmektedir. “Şekem de Dina’nın babasıyla kardeşlerine, “Bana bu iyiliği yapın, ne isterseniz veririm” dedi, Ne kadar başlık ve armağan isterseniz isteyin, dilediğiniz her şeyi vereceğim. Yeter ki, kızı bana eş olarak verin.”¹⁷⁵. Görülmektedir ki Tevrat’ta da Hitit Hukukundakine benzeyen bir şekilde erkek tarafı kıza veya babasına bir şeyler verme taahhüdü altına girmektedir. Mohar adı verilen bu uygulama benzer bir şekilde İslam hukukunda da mehir adı ile yer almaktadır¹⁷⁶. Bakire ve dullar için asgari hadler tayin edilmiş olan mohar, koca tarafından kadına evliliğin devamı süresince istenildiği zaman ödenir. Evliliğin boşanma veya karının ölümü ile sona ermesi ile birlikte muaccel hale gelir¹⁷⁷. Bu düzenleme de İslam hukukuna çok benzemektedir. Hristiyanlarda mehr tatbikatı vardır. Ama kıza değil, kız tarafından erkeğe ödenir ve *drahoma* diye bilinir¹⁷⁸.

168 Imparati, 207; Bryce, 121-122.

169 Doğan, 119-120.

170 Bryce, 131.

171 Imparati, 277.

172 Bryce, 131-132; Collins, 124.

173 Tekvin 1:28.

174 İkinci, 65.

175 Tekvin, 34:11-12.

176 İkinci, 65.

177 İkinci, 66.

178 İkinci, 66.

Yahudilikte de poligami olarak ifade edilen erkeğin birden fazla kadınla evlenmesine imkan tanınmaktadır. Bu duruma ilişkin Tevrat'taki ayet şöyledir “Eğer ikinci bir kadınla evlenirse, ilk karısını nafakadan,giysiden, karılık haklarından yoksun bırakmamalıdır”¹⁷⁹.

Bir kişinin babasının karısı ile evlenmesi yasak olduğu gibi annesi, kızı, torunu, gelini, kızkardeşi, kardeşinin kızı, halası, teyzesi, yengesi (amcasının ve kardeşinin karısı), kayınvâlidisi ile ve eşi ile evli olduğu sürece ikinci eş olarak eşinin kız kardeşi ile evlenmesi yasaktır¹⁸⁰.

Hititlerde levirat olarak bilinen uygulama aynen Tevrat'ta da kabul edilmiştir. Eğer birlikte oturan kardeşlerden biri ölürse ve oğlu yoksa ölenin karısı, dışarıdan yabancı bir erkekle evlenemez. Kadının doğuracağı ilk oğul da ölen kardeşinin adı ile onun yerini tutacaktır¹⁸¹.

Roma Hukukunda evlenme tek eşle evlilik esasına dayanmaktaydı ve Romanın hiçbir döneminde çok eşle evliliğin izlerine rastlanmamaktadır¹⁸². Roma Hukukundaki evlilik şekle bağlı olmayan ve tamamen taraf iradeleri ile gerçekleşen bir işlemdir. Roma Hukukunda kadının kocasının hakimiyeti altına girmesi anlamına gelen bir manus işlemi bulunmaktadır¹⁸³. Çeşitli şekillerde gerçekleştirilen bu işlemde kadın baba hakimiyeti altında ise oradan çıkar ve kocasının hakimiyeti altına girerdi. Devam eden evlilikte manus işlemleri yapılmamış olmasına rağmen bir sene kocanın karısı üzerinde hakimiyeti devam etmişse manus durumu zamanı ile kendiliğinden oluşmaktaydı. Bu durumda kadın kocasının hakimiyeti altına girmekteydi ve hak ehliyetini kaybetmekteydi. Bir yılda üç gecelik ayrılık durumunda ise bu hakimiyet sonucu gerçekleşmemekteydi¹⁸⁴. Bu uygulama Hitit Kanunlarının 175. Maddesinde yer alan “Eğer bir çoban ya da bir kahya kendisine hür bir kadın alırsa o zaman o kadın ya ikinci yılda ya da dördüncü yılda köle olur” şeklindeki düzenlemeyi andırmaktadır.

İslam hukukunda nikah kelimesi ile ifade edilmekte olan evlilik, iki taraf arasında icap ve kabul ile kurulan bir sözleşmedir¹⁸⁵. Sözleşmenin kurulması için gereken şartlar farklı hukuk ekollerine göre değişmekle birlikte genel olarak irade beyanları, taraflar yani bir erkek ve bir kadın nikahın olmazsa olmazlarıdır. Ebû

179 Çıkış, 21:10.

180 İkinci, 66.

181 Tesniye 25/5-10, “Birlikte oturan kardeşlerden biri oğlu olmadan ölürse, ölenin dulu aile dışından biriyle evlenmemeli. Ölenin kardeşi dul kalan kadına gidecek. Onu kendine karı olarak alacak, ona kayınbiraderlik görevini yapacak. Kadının doğuracağı ilk oğul, ölen kardeşin adını sürdürsün. Öyle ki, ölenin adı İsrail’den silinmesin. Ama adam kardeşinin dul karısıyla evlenmek istemiyorsa, dul kadın kent kapısında görev yapan ileri gelenlere gidip şöyle diyecek: ‘Kayınbiraderim İsrail’de kardeşinin adını yaşatmayı kabul etmiyor. Bana kayınbiraderlik görevini yapmak istemiyor. Kentin ileri gelenleri adamı çağırıp onunla konuşacaklar. Eğer adam, ‘Onunla evlenmek istemiyorum diye üstelerse, kardeşinin dul karısı ileri gelenlerin önünde adamın yanına gidecek, onun ayağındaki çarığı çıkaracak, yüzüne tükürecek ve,’Kardeşine soy yetiştirmek istemeyen adama böyle yapılır diyecek. Adamın soyu İsrail’de ‘Çarığı çıkarılmanın soyu diyebilecektir.’”

182 Koshaker, 303.

183 Bkz. Koshaker, 311 vd.

184 Di Marzo, 160-162.

185 Zuhayli, C.9, 33.

Hanife, reşit kızların evliliğinde veliyi rencide edecek bir durumun bulunmaması halinde izninin zorunlu olmadığı görüşünü savunsa da diğer mezhepler veli iznini şart koşarlar. Ancak bu mezhepler de veliyi rencide edici bir durum bulunmaması halinde velinin izin vermemesini velayet yetkisinin kötüye kullanılması kabul ederler¹⁸⁶. İslam hukukunda da Hititlerdeki kuşata ve Yahudilikteki mohar uygulamasına benzeyen bir uygulama vardır. Yaygın olarak Mehir adı ile anılan bu uygulama evlilik sebebi ile erkek tarafından kadına ödenen daha doğrusu ödenmesi gereken bir maddi değeri ifade eder¹⁸⁷. Kur’ân-ı Kerim’de de mehir müessesesine değişik isimler adı altında değinilmiştir. Bunlardan Nisa suresinin 4. Ayeti şöyledir. “Kadınlara mehirlerini gönül rızası ile (cömertçe) verin; eğer gönül hoşluğu ile o mehrin bir kısmını size bağışarlarsa onu da afiyetle yeyin.” Kadınlar anlamına gelen Nisa suresindeki başka ayetler de mehir ile ilgidir ve erkek tarafından kadına ödenmesini emretmektedir¹⁸⁸. Ödenen mehrin evliliğin sona ermesinden sonra geri alınması ise yasaklanmıştır¹⁸⁹. Burada dikkati çeken husus Hititlerdeki kuşatanın kızın ailesine ve muhtemelen babasına verilmesine, Yahudilikteki moharın kıza veya babasına verilmesine karşılık İslam Hukukundaki mehrin alacaklısı kadındır. Taraflar evlenme sırasında herhangi bir mehir üzerinde anlaşmamışlar ve hatta konuşmamışlar bile olsalar mehir erkek üzerine bir yükümlülük olarak doğar¹⁹⁰. İslam hukukunda da Yahudilikte olduğu gibi baba ile evli olan kadın nikah sona erse bile evli olduğu erkeğin oğlu ile evlenemez¹⁹¹. İslam hukuku erkek için çok eşle evlilik kurumunu istisnai durumlarda uygulanacak bir yol olarak kabul etmiş ancak tek eşle evliliği tavsiye etmiştir. Erkek aynı anda dört kadınla evli olabilir¹⁹². Tivratta olduğu gibi evlenilmesi yasak olan kadınlar Kuranda da teker teker sayma yöntemi ile belirlenmiştir. Her iki hukuk sistemi de birden fazla evliliğe izin vermiş ve eş ile evlilik devam ederken baldız ile evlenmeyi yasaklamıştır¹⁹³.

186 Köse, Saffet, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velayet”, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, 295-297.

187 Zuhayli, C.9, 198 vd.

188 Bkz. Nisa :24” ...Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra (bir miktar indirim için) karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir”; Nisa:25 “İçinizden, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz (insanlık bakımından aranızda fark yoktur). Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı (uygulanır). Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”

189 Nisa: 20 “Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. Siz iftira ederek ve apaçık günah işleyerek onu geri alır mısınız?”

190 Zuhayli, C.9, 200.

191 Nisa: 22” Geçmişte olanlar bir yana, babalarımızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir hayasızlıktır, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur”

192 Nisa: 3 “Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdir de) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”

193 Nisa: 23 “Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştirdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”

c- Boşanma

Hitit metinlerinden anlaşıldığı kadarıyla boşanma çok yaygın bir durum değildir ve erkek tarafından gerçekleştirilebildiği gibi kadın tarafından da gerçekleştirilebilir.¹⁹⁴ Boşanmanın çok yaygın olmayışının göstergesi olarak nişanlanma ve evlilikle ilgili pek çok madde içeren hukuk metinlerinde boşanmaya ilişkin tek maddenin olmasıdır. Bu madde 31. maddedir ve hür bir erkek ile köle bir kadının arasındaki evliliğin sona ermesini düzenlemektedir. Burada dikkati çeken husus malların eşit paylaşılması ve erkeğin, kadına bırakılan tek çocuk dışındaki tüm çocukları almasıdır.¹⁹⁵ Bazı yazarlar burada, kadının tek çocuk almasının kadın olması değil köle olması sebebine dayandığını belirtmektedirler.¹⁹⁶ Bazı yazarlar ise kadının sosyal durumunun zayıf olması sebebi ile kocanın çocuklara daha iyi bakabileceğini gerekçe olarak göstermektedir.¹⁹⁷

Tevratta Allah tarafından hoşlanılmadığı ifade edilmiş¹⁹⁸ olsa da boşanmaya müsaade edilmiştir. Erkek kadının eline bir boşama kağıdı vermek suretiyle evlilik ilişkisini sona erdirebilir. Bu kadın ile, kadın başka bir erkekle evlenmediği sürece tekrar evlenebilir.¹⁹⁹ Boşanma, mutlaka üç kişiden müteşekkil bir dinî mahkeme/haham önünde ve en az cemaatten on Şâhid huzurunda gerçekleşebilir. Aksi takdirde taraflar boşanmış sayılmazlar. Boşama, kâğıda geçirilir ve kadına teslim edilir. Kadının boşamanın yapıldığı mecliste hazır bulunmasına gerek yoktur, vekili aracılığıyla da kâğıdı teslim alabilir.²⁰⁰

Roma Hukukunda evlilik taraf iradeleri ile kurulur ve tarafların evli kalmaya yönelik iradeleri (affectio maritalis) devam ettiği müddetçe devam ederdi. Tarafların ayrı yaşamaları sırasında bile eğer evlenmenin devamına yönelik iradeleri devam etmekte ise evlilikte devam ederdi. Bu iradenin sona ermesi ile birlikte boşanma gerçekleşmiş olmaktadır.²⁰¹

İslam hukukunun boşanmaya bakış açısı Tevrat'takine çok benzemektedir. Hz. Muhammed boşama hakkında "Allah'ın, helal kıldıkları arasında en sevmediği şey talaktır (boşamadır)" buyurmaktadır.²⁰² İslam hukukunda "talak" olarak ifade edilen evliliğin tek taraflı irade beyanıyla sona erdirilmesi kural olarak kocaya

194 Bryce, 119; Doğan, 125-126.

195 Imparati, 205; Doğan, 125-126; Okandan, 200.

196 Westbrook, Raymond, *The Female Slave, Gender And Law In The Hebrew Bible And The Ancient Near East*, England 2002, 224.

197 Doğan, 126.

198 Makali 2:15-16. "Tanrı sizi tek beden ve ruh yapmadı mı? Neden tek? Çünkü O kendisine özgü bir soy arıyordu. Onun için kendinize dikkat edin, hiçbiriniz gençken evlendiği karısına ihanet etmesin. İsrail'in Tanrısı RAB, "Ben boşanmadan nefret ederim" diyor, "Giysisinin üstüne bir de zorbalığı kuşanan kişiden de nefret ederim." Böyle diyor Her Şeye Egemen RAB. Bunun için kendinize dikkat edin ve ihanet etmeyin."

199 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sprinkle, Joe M., "Old Testament Perspectives On Divorce And Remarriage, Journal Of The Evangelical Theological Society", S. 40/4, Aralık 1997, 529 vd.; Tesniye 24:2-4 "Kadın adamın evinden ayrıldıktan sonra başka biriyle evlenirse, ikinci kocası da ondan hoşlanmaz, boşanma belgesi yazıp verir, onu evinden kovarsa ya da ikinci adam ölürse, kadını boşayan ilk kocası onunla yeniden evlenemez. Çünkü kadın kirlenmiştir. Bu RABB'in gözündeki iğrençtir. Tanrınız RABB'in mülk olarak size vereceği ülkeyi günaha sürüklemeyin.

200 Ekinci, 68.

201 Koshaker, 305; Di Marzo, 196.

202 Ebu Davut, Talak, 3.

tanınmış bir haktır. Ancak bazı durumlarda kadın da bu hakkı kullanabildiği gibi mahkeme tarafından da evlilik sona erdirilebilmektedir²⁰³. Diğer bir açıdan bakıldığında ise talak müessesesi Roma Hukukundaki boşanmaya benzemektedir. Çünkü her ikisinde de şekilsiz yani mahkeme huzurunda yapılmadan ya da özel bir merasime bağlı olmadan gerçekleştirilebilmektedir.

3- Borçlar Hukuku Ve Ticaret Hukuku

Hitit Hukukunda borçlar hukuku ve ticaret hukukuna ilişkin düzenlemeler mevcut olmakla birlikte birbirlerinden ayrılmış değillerdi. Daha çok kişiler arasında gerçekleşen günlük olayları konu alan hukuki işlemlerin düzenlendiğini görmekteyiz. Bu günkü hukuk sistemi açısından baktığımızda sorumluluk hukukuna ilişkin düzenlemeler yer aldığı gibi sözleşme hukukuna ilişkin düzenlemeler de yer almaktadır.

Öncelikli olarak başkalarına verilen zararlardan dolayı haksız fiil olarak ifade ettiğimiz sorumluluk türüne rastlanmaktadır. Hatta daha önce eli kaza işledi şeklindeki ifadede de kusur ayırımının yapıldığı kast ile ihmalin ayrı ayrı değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Hitit hukuku tüm eski hukuklar gibi ceza sorumluluğu ile hukuk sorumluluğunu birbirinden ayırmamıştır. Hatta ceza hukuku kısmında değinildiği gibi orada düzenlenen yaptırımların büyük bir kısmı cezai yaptırımdan çok hukuki yaptırımlardır²⁰⁴. Bunun sebebi, o dönemdeki diğer hukuk sistemlerinde bedene yönelik cezalar ve özellikle kısas cezası uygulandığı halde Hititlerin bedene yönelik cezalara mümkün olduğunca az yer vermiş olmalarıdır.

Örneğin Hitit kanunlarının 98. maddesinde özgür bir kişinin başkasına ait bir evi yakması durumunda evin bedeli ile içindeki eşyaların ortalama değerlerini tazmin etmesi istenmektedir. 100. maddede ise bir ağılı yakması durumunda, failin öküzleri bahara kadar beslemesi ve yanan ağılı tekrar inşa etmesi istenmektedir²⁰⁵. 99. madde köle sahibinin kölesi sebebi ile oluşan kusursuz sorumluluk hali düzenlenmiştir. Buna göre bir köle başkasına ait evi yakarsa kölenin sahibinin önünde iki seçenek bulunmaktadır. Ya evi sahibine tazmin edecek ve ayrıca kölenin yaptığı bu kötü işten dolayı da burnu ve kulakları kesilecek ya da kölenin sahibi evi tazmin etmek yerine köleyi evi yanan kişiye verecek²⁰⁶. Bu uygulama Roma Hukukundaki köle sahiplerinin, köleleri sebebi ile ödemek zorunda oldukları tazminat yerine köleyi tazminat alacaklısına vermek suretiyle sorumluluktan kurtuldukları noxae deductio durumuna benzemektedir²⁰⁷. 107. maddede ise hayvan idare edenin kusursuz sorumluluğu düzenlenmiştir. Koyunları ekili bir bağa salan kişi oradaki meyveli ağaçlara koyunlar tarafından verilen zararları tazmin edecektir²⁰⁸. 79. maddede de başkasının öküzleri birisinin ekin alanına girerse ve alanın sahibi onları bu halde

203 Zuhayli, C.9, 275, 332,281.

204 Okandan, 203.

205 Imperati, 246.

206 Imperati, 243.

207 Rado, Türkan, *Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku*, İstanbul 2006, 212 vd.

208 Okandan, 202.

bulursa o günün akşamına kadar onları boyunduruğa koşabilir denmektedir. Burada tarla ve ekin sahibinin uğramış olduğu zararın farklı bir kalem üzerinden tazmin edilmesi söz konusu olmaktadır. Yine 86. maddede de bir domuzun başkasına ait buğday yığınının, ekin alanına ya da bahçeye girmesi durumunda tarla sahibinin domuzu öldürebileceği ifade edilmektedir. Domuzun ölüsünü ise domuzun sahibine verir ve başka bir tazminat ödemez. Bu durum Türk Borçlar Kanununun 56 ve 57. maddelerinde düzenlenmiş olan hayvan idare edenin sorumluluğuna ilişkin düzenleme ile neredeyse tamamen aynıdır²⁰⁹.

Hitit kanunlarında bazı sözleşme tiplerinin de düzenlenmiş olduğunu görmekteyiz. 150. madde hizmet sözleşmesini düzenlemiş ve işçinin erkek veya kadın olması durumuna göre bir aylık ücret tespit etmiştir. 151. madde kira sözleşmesine ilişkindir. At, katır ve eşek gibi yük çekme amacıyla kullanılacak hayvanların kirası aylık bir şekel gümüş olarak tespit edilmiştir. Ayrıca muhtemelen ağaç kesmede kullanılan çeşitli büyüklükteki baltaları da yine kira sözleşmesine konu olacak şekilde belirlemiştir²¹⁰. Tarıma dayalı bir toplum olmanın sonucu olarak harman kaldırma işi için yapılan bir hizmet sözleşmesi ise 158. maddede ele alınmış ve ücret olarak da kaldırılan ürün cinsinden bir ücret belirlenmiştir. 176. maddeden itibaren satım sözleşmesi düzenlenmiş ve satılan şeyin cinsine göre bir fiyat tarifesi tespit edilmiştir. Bu durum Hititlerde ekonominin gözetim ve denetim altında olduğunu ve enflasyonla mücadele anlamında bazı tedbirler aldıklarını göstermektedir²¹¹. 145. maddede ise bir ahır yapan kişiye altı şekel gümüş verileceği belirtilmektedir. Burada öküzler için ahır yapılması istenmekte ve eser sözleşmesi akla gelmektedir.

72 ve 75. Maddelerde de bir tarla sahibinin tarlasında ölen hayvandan doğan sorumluluk incelenmektedir. 72. maddede hayvanın neden öldüğü tam olarak bilinmemektedir. Tarla sahibi tarafından arazisine girdiği için öldürülmüş olabileceği gibi tamamen doğal sebeplerle ölmüş veya başkaları tarafından öldürülmüş olabilir. Burada tarla sahibinin tabiri caizse tarlasına sahip olması gerektiği ve 6. Maddede yer alan düzenlemenin hayvanlara ilişkin olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. 75. Maddede ise kanaatimizce bir ariyet sözleşmesi söz konusudur. Çünkü kira sözleşmesi başka maddelerde düzenlenmiştir. Burada söz konusu olan ücretsiz kullanmadır ve ariyet alan kusuru sebebi ile ariyet aldığı hayvana gelen zararları tazmin etmekle yükümlüdür. Bu zararlar ister hayvanı koruyamamaktan kaynaklansın isterse kullanım sırasında meydana gelsin fark etmez. Ancak maddenin sonunda tamamen kusursuz olduğu bir durumda “tanrının sebebiyle” ölüm gerçekleşmişse ki bu durum roma hukukunda vis maior Türk Hukukunda mücbir

209 TBK Madde 57 – “Bir kimsenin hayvanı diğerinin gayrimenkulü üzerinde bir zarar yaptığı takdirde gayrimenkulün ziyeydi o hayvanı zabt ve kendisine ita olunabilecek tazminat mukabilinde teminat olmak üzere yedinde hapsedmeğe hakkı vardır. Eğer hal ve maslahat icabederse, gayrimenkul ziyeydi o hayvanı öldürebilir. Şu kadar ki gayrimenkulün ziyeydi hemen keyfiyetten hayvanların sahibini haberdar etmeğe ve eğer onu bilmiyorsa kendisini bulmak için lazım gelen tedbirleri ittihaz eylemeğe mecburdur.”

210 Bkz. Okandan, 203.176. maddeden itibaren

211 Doğan, 130-131.

sebepler olarak ifade edilir o zaman tazminat sorumluluğunun olmadığı düşünülebilir. Çünkü hem eski hukuklarda hem de günümüz hukuklarında mücbir sebepten kaynaklanan zararlardan herhangi bir sorumluluk söz konusu olmaz. Burada İslam hukuku ve Türk Hukukunda olduğu gibi yeminin son çare olarak bir ispat aracı olduğunu görmekteyiz.

Dikkati çeken hususlardan birisi de ödenmesi gereken tazminat miktarının verilen zararlar doğru orantılı olarak arttığınıdır. 87, 88, 89. maddelerde başkasının köpeğinin öldürülmesinden bahsedilmekte ve köpeğin değerine göre tazminat miktarı değişmektedir. Bu düzenlemede çoban köpeğinin avcı köpeğine göre, avcı köpeğinin de avlu köpeğine göre daha değerli olduğunu anlamaktayız.

Tevrat'ta da borçlar hukuku ve ticaret hukuku ile ilgili düzenlemelere rastlanmaktadır. Bu düzenlemeler her toplumun o andaki ticari sosyal ekonomik ve kültürel alt yapısı ve ihtiyaçları ile paralel olarak oluşmaktadır. Aşağı yukarı aynı coğrafya ve yakın önemler olması sebebiyle benzer düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak bunların aynı konulara aynı şekilde çözümler getirdiğini söylemek mümkün değildir. Bununla beraber bazı konularda Tevrat'ta yer alan hususlarla Hitit Kanunları arasındaki benzerlik de dikkat çekmektedir²¹². Bir kişi ehli hayvanını otlaması için başkasının bahçesine salarsa orada verdiği zararın karşılığı olarak kendi tarlasının en iyi ürünü ile tazmin edecektir²¹³. Buradaki sorumluluğun kaynağı ağır kusurdur²¹⁴. Çıkış 10-11 de de komşusuna koruması için emanet edilen koyun, öküz, eşek veya başka bir hayvanın ölümünden, sakatlanmasından ve çalınmasından kendisine emanet edilen komşunun sorumlu olduğu ifade edilmektedir. Eğer komşu kendisinin bu zararın oluşumunda kusurunun olmadığını iddia ediyorsa RABB'in huzurunda yemin ederek sorumluluktan kurtulma imkanına sahiptir²¹⁵. Hemen yukarıda Hitit Kanunlarının 75. Maddesinde incelediğimiz ve sözleşmenin ariyet²¹⁶ olduğunu ifade ettiğimiz uygulama sözleşmenin tipi dışında Tevrat'taki ile birebir uyuşmaktadır. Hayvan bir başkasının hayvanını öldürürse öldüren hayvan satılıp parası paylaşılacaktır, hayvanın saldırgan olduğu biliniyorsa, sahibi ölen hayvanın yerine aynısından verecek, ölen hayvan ise onun olacaktır. Bir kimsenin kazdığı çukura düşen hayvan telef olursa çukuru kazın tazminat

212 WEINFELD, M, The Origin Of The Apodictic Law, 65-66, dn, 3. http://pluto.huji.ac.il/~mswmoshe/weinfeld/Publication_List_files/The%20Origin%20of%20the%20Apodictic%20Law%20-%20An%20Overlooked%20Source.pdf

213 İkinci, 70; Durna, Hidayet, Hukuki Açından Tevrat Ve Kur'an Hükümlerinin Mukayesesi, Yüksek Lisan Tezi, Elazığ 2006, 41; Çıkış 22:5 "Tarlada ya da bağda hayvanlarını otlatan bir adam, hayvanlarının başkasının tarlasında otlamasına izin verirse, zararı kendi tarlasının ya da bağının en iyi ürünleriyle ödeyecektir."

214 Coogan, Michael, The Old Testament: A Very Short Introduction, New York 2008, 55.

215 "«Bir adam komşusuna korusun diye eşek, öküz, koyun ya da herhangi bir hayvan emanet ettiğinde, hayvan ölü, sakatlanır ya da kimse görmeden çalırsa, komşusu adamın malına el uzatmadığına ilişkin RABB'in huzurunda ant içmelidir. Mal sahibi bunu kabul edecek ve komşusu bir şey ödemeyecektir."

216 Bu madde İmparatori tarafından incelenirken kira olarak verilmesinden bahsedilmektedir, 235. Ancak maddeler düzenlenirken metin içerisinde ise herhangi bir hukuki ilişki nitelemesi yapılmamaktadır. Tevrat'taki düzenleme vedia sözleşmesi ile ilgilidir. Ariyet ise bir malın herhangi bir bedel ödenmeksizin kullanılması söz konusudur. Kira da ise bu kullanma bir bedel karşılığında olmaktadır. Hukuk sistemleri arasındaki farklılıklar bir yana bırakılırsa bir malın saklanmak üzere ya da bedelli veya bedelsiz olarak kullanılmak üzere başkasına verilmesinde sorumluluk açısından özellikle kusur sorumluluğu açısından çok büyük farklar yoktur.

öder, hayvan ise kendisinin olur²¹⁷. Tevrat'ta ticari hayatla ilgili diğer önemli bir düzenleme Yahudilerin birbirlerinden faiz almalarının yasaklanmasıdır²¹⁸.

Tevratta yer alan bir düzenleme de Hitit Kanunlarının paralel metin 35. Maddede yer alan bir düzenlemeye çok benzemektedir. Hukukta lukata olarak ifade edilen buluntu mal ile ilgili bu düzenlemelerde malın saklanması ve sahibine iade edilmesi emredilmektedir²¹⁹.

Roma Hukukunun ilk kaynaklarından olan 12 levha kanunlarında, tarımsal ilişkilerin ticari ilişkilerden daha üstün tutulması sebebiyle çok fazla sözleşme hükümlerine yer verilmemiştir²²⁰. Bununla beraber borç para veya misli başka bir eşya verme anlamında kullanılan nexum işlemi ile sözlü bir taahhüt işlemi olan stipulatio işlemlerinin yer aldığını görülmektedir²²¹.

SONUÇ

Hitit Hukuku ölüm cezasını kabl etmekle birlikte, eski hukukların pek çoğunda bulunan kısas usulünü kabul etmemiştir. Hitit hukukunun ilk maddeleri diğer eski hukuk kodları gibi ceza hukukuna ilişkindir. Bu maddelerde adam öldürme ve adam yaralama suçlarının, manevi unsurdaki değişiklikleri de ele alınarak düzenlendiği görülmektedir. Tevratta da adam öldürmenin cezasının ölüm olarak belirlendiği ancak manevi unsurun değişmesi durumunda cezanın da değiştiği dikkati çekmektedir. Roma Hukukunda ise ilk dönemlerde sadece kasten adam öldürme suçunun düzenlendiği görülmektedir. Bu dönemde taksirle adam öldürmenin müeyyidesi bulunmamakla birlikte daha sonraki dönemlerde kusur sorumluluğunun etkisi ile taksirle adam öldürme de müeyyidelendirilmiştir.

Taksirle adam öldürme suçu için hem Hitit hem Tevrat hem de Roma hukukunda "elin kaza işlemesi", "silahın elden kaçması" gibi ifadelerin kullanılmış olması etkileşim fikrini akla getirmektedir. İslam hukukunda ise Kasten adam öldürme suçu kısası gerektiren suçlar arasında yer almaktadır. Bu suçun müeyyidesi Roma Hukuku ve Tevrat Hukuku ile paralellik arz etmektedir.

217 Durna, 41.

218 Tesniye 23:19-20 "Kardeşinize para, yiyecek ya da faiz getiren başka bir şey ödünç verdiğinizde, ondan faiz almayacaksınız. Yabancıdan faiz alabilirsiniz ama kardeşinizden almayacaksınız. Böyle yapın ki, mülk edinmek için gideceğiniz ülkede el attığınız her işte Tanrınız RAB sizi kutsasın."

219 Paralel Metin m 35. "Eğer biri ev eşyası ya da bir öküz, bir koyun, bir at, bir eşek bulursa o zaman geriye sahibine doğru onu itelesin ve onu götürsün. Ama eğer sahibini bulamazsa o zaman hayvanı tanıkların önünde kendisine tahsis ettirir, ama eğer daha sonra sahibi onu bulursa o zaman onun için yitirilmiş bir şeydir. O zaman onu dokunulmamış olarak teslim etsin. Ama eğer onu tanıkların önünde kendisine verdirmezse ve sonra sahibi onu bulursa o zaman o bir hırsız olur ve üç kat ölçüde tazmin etmelidir."

Tesniye 22:1-4 "Kardeşinin yolunu yitirmiş sığırını ya da koyununu görünce, onları görmezlikten gelme. Sığırtı ya da koyunu kesinlikle kardeşine geri götüreceksin. Kardeşin sana uzakta ya da hayvanın kime ait olduğunu bilmiyorsan evine götür. Kardeşin sığırını ya da koyununu aramaya çıkıncaya dek hayvan evinde kalsın. Sonra ona geri verirsın. Kardeşinin eşeğini, giysisini ya da yitirdiği başka bir şeyini gördüğünde, aynı biçimde davranacaksın. Görmezlikten gelmeyeceksin. Kardeşinin eşeğini ya da sığırını yolda düşmüş gördüğünde, görmezlikten gelme. Hayvanı ayağa kaldırması için kesinlikle kardeşine yardım edeceksin"

220 Schwarz, 105.

221 Schwarz, 105-106.

Birisine ait bir arazide ya da kamuya ait bir yerde öldürülmüş olarak bulunan ve kimin öldürdüğü bilinmeyen kişilerin mirasçılarının arazi sahiplerinden tazminat taleplerine ilişkin düzenlemelerin Hitit, Tevrat ve İslam Hukuklarında yer alması dikkat çekicidir.

Hırsızlık suçu da Hitit Hukukunda düzenlenmiş ve tazminat (para) cezası ile cezalandırılmıştır. Tevrat'ta da benzer bir ceza dikkati çekmektedir. Ancak hırsızlığın gece yapılması durumunda hırsız öldüren ev sahibi sorumlu olmamaktadır. Aynı düzenlemenin Roma Hukukunda da olması ilginçtir. İslam Hukukunda ise hiçbir hukuka uygunluk sebebi ya da hafifletici sebep veya şüphe olmaması durumunda hırsızın eli kesilir. Ancak bu cezanın uygulanabilmesi için getirilen ağır şartların diğer hukuk sistemlerinde de suçun nitelikli hali olarak düzenlenmiş olduğu gözlemlenmektedir.

Zinanın sadece evli kadınlar tarafından işlenebilecek bir suç olarak düzenlenmiş olduğu Hitit Hukukunda evli bir kadına kırsal kesimde tecavüz eden bir erkeğin cezası ölümdür. Ancak eylem evde (şehirde) gerçekleşirse kadın bağırmasa suç işlemiş sayılır. Çünkü ilişkiye rıza göstermiş sayılmaktadır. Aynı düzenleme benzer ifadelerle Tevrat'ta da yer almaktadır. Yakın akrabalar arasındaki ilişkilerle havanlarla yapılan ilişkiler de ölüm cezası ile cezalandırılmaktadır. Tevrat'ta da zinanın, homoseksüel ilişkilerin ve hayvanlarla girilen ilişkilerin de ölüm cezası ile cezalandırıldığı görülmektedir. İslam Hukukunda ise zina suçu sadece erkek ve kadının mutad yollarla gerçekleştirdikleri ilişkilerdir. Hayvanlarla girilen ilişkilerle homoseksüel ilişkiler yasak ve iğrenç olarak nitelendirilmekle birlikte teknik anlamda zina kapsamında yer almamaktadır.

Hitit, Tevrat ve Roma Hukuklarında ağır bir suç tipi olarak kabul edilen büyü yapmanın cezası ölümdür. İslam Hukuku ise bu eylemi yasaklamakla birlikte dünyevi bir müeyyide öngörmemektedir.

Nişanlanma kurumunun her hukuk sisteminde kabul edilmesi ile beraber hükümleri de paralellik göstermektedir. Hediyelerin verilmesi ve nişanın bozulması durumunda bunların iadesi düzenlenmiştir.

Evlenme işlemi de her bir hukuk sisteminde özel bir öneme sahiptir. Hem Hitit hem Tevrat hem de İslam Hukukunda erkek evlenirken kadına veya babasına bir miktar mal varlığı vermektedir. Hititte “kuşata” Tevrat ve İslam Hukuklarında da “mohar-mehir” olarak isimlendirilen bu kurum Roma Hukukunda bulunmamaktadır. Levirat uygulaması ise Hitit ve Tevrat'ta paralel bir şekilde düzenlenmiştir. Boşanma kurumu da Hitit, Tevrat ve İslam Hukuklarında yer alan bir düzenlemedir. Her üç hukuk sisteminde de boşanma hoş karşılanmamaktadır.

Yaşanılan toplumun sosyo-ekonomik durumunun bir sonucu olan ticaret ve borçlar hukuku alanları da düzenleme yapılan alanlar arasındadır. Sözleşmeden doğan borçlarla birlikte kusura dayanan ve kusura dayanmayan haksız fiillerin çeşitli örneklerine her bir hukuk sisteminde rastlanmaktadır. Bu ilkliler daha çok

mübadele (satım-trampa), hizmet ve kira sözleşmeleri ile haksız fiil ve hayvan idare edenin kusursuz sorumluluğuna ilişkin düzenlemelerdir. Hitit, Roma ve İslam Hukuklarında kölelerin vermiş oldukları zararların giderilmesine yönelik benzer düzenlemelerin yer aldığı ve özellikle zarar veren kölenin zarar görene teslimi şeklindeki düzenlemenin paralel bir mantıkla Hitit Roma ve İslam Hukuklarında yer aldığı görülmektedir.